

Propaganda eller informasjon: 4 aviser i sluttfasen av EF-debatten 1972

Aleksander Rogne Sørby

Masteroppgave i historie

30-studiepoeng

Universitetet i Oslo

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Høsten 2021

Forord

Jeg vil takke veilederen min Odd Arvid Storsveen.

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg sett på hvorvidt avismediene ble brukt som propaganda i EF-debatten 1972. Jeg valgte ut fire aviser som hadde forskjellige målgrupper, salgsformer, lengder, og opplag. Jeg så på Nationen, Dagbladet, Aftenposten, og Arbeiderbladet. Jeg har sett om det norske medielandskapet kunne plasseres innen de mediehistoriske narrativene som James Curran skrev om i sin bok "media and power." Ved å se om avisene skrev propaganda kunne jeg se om de var plantet i det liberale narrative, eller om de var nærmere det radikale narrative.

For å finne ut om avisene skrev propaganda brukte jeg "*Organized Persuasive Communication: A new conceptual framework for research on public relations, propaganda and promotional culture*" (2019), og Florian Zollmann sin definisjon på propaganda.

Jeg så på hvordan avisene skrev om to forskjellige temaer. Den ene var en mulig handelsavtale mellom Norge og EF hvis det ble nei, denne var inspirert av handelsavtalen mellom EF og Sverige. Det andre var om kabinettspørsmålet som Bratteli satte. Han og regjeringen ville gå av hvis det ble nei.

Det jeg fant ut var at de fire avisene jeg så på skrev propaganda til forskjellig grad. Nationen skrev propaganda i størst grad, deretter kom Aftenposten, Arbeiderbladet, og til slutt Dagbladet som ikke var like preget av propaganda som de andre avisene. Avisene skrev ofte artikler som ga ensidig informasjon, noe som ikke var nok for at en leser ville kunne ta et informert valg.

Vi ser også at NRK, en statlig nyhetskanal gir mer nøytral informasjon enn det avisene gjør, noe som undergraver Curran sine narrativer. Siden de bygger på medias frigjøring fra staten.

Curran sine mediehistoriske narrativer passer ikke inn i en norsk kontekst, i hvert fall ikke i EF-debatten. Ingen av narrativene tar for seg ideen om at en statlig institusjon kan fremme den demokratiske prosessen. De to mest relevante perspektivene, det liberale og det radikale, bygger på premisser vi ikke ser i Norge på denne tiden.

Innholdsfortegnelse

Kap 1. Innledning.....	7
1.Tema, problemstilling og historisk bakgrunn	7
Forhandlingsresultatet og Ja og Nei-bevegelsen.....	9
2.Tidligere forskning.....	9
3.Kilder	11
4.Teori og metode knyttet til propaganda.....	12
Kap 2. Hovedtemaer for Ja og Nei.....	18
Kap 3.Handelsavtalen	21
Aftenposten.....	23
Nationen.....	24
Arbeiderbladet.....	26
Dagbladet	27
Handelsavtalen i Galluper.....	28
Kap 4.Regjeringsspørsmålet	31
Aftenposten.....	31
Nationen.....	33
Dagbladet	34
Arbeiderbladet.....	36
Ja og Nei-siden sin propaganda	39
Kap 5.Hva skrev avisene om?.....	43
Dagen før valget.....	45
Kap 6. EF-debatten i mediehistorisk perspektiv	49
Det liberale perspektivet	49
Det radikale perspektivet	51

Kap 7.Konklusjon	56
Litteraturliste.....	58
Kilder	59

Kap 1. Innledning

1. Tema, problemstilling og historisk bakgrunn

Jeg kommer til å se på den norske avismedia og hvorvidt de ble brukt som propaganda. Jeg kommer til å se på avisenes artikler, kronikker, kommentarer, ledere, og overskrifter. Jeg vil dermed prøve å plassere det norske avismedialandskapet i forhold til narrative i media historie. Problemstillingen min er "Hvorvidt kan man si at avismediene ble brukt som propaganda i EF-debatten 1972?"

James Curran skrev en bok om de ulike narrative innen mediehistorie basert på britisk media. Jeg vil derfor prøve å se hvordan Norge passer inn i denne rammen. Jeg ser på EF-kampen fordi det er et punkt i norsk historie hvor splittelsen i media var stor. Det var et landskap hvor de vanlige alliansene i partipolitikken, og dermed partiavisene ble revet og nye allianser ble dannet. Dette kan symboliseres ved at Arbeiderbladet og Aftenposten, som var knyttet til Høyre og Arbeiderpartiet, jobbet for samme sak.

Ved å se på propaganda kan jeg se om avisene oppfyller en demokratisk rolle eller ikke. Hvis de ga informasjon på en nøytral og objektiv måte så oppførte de seg liberale. Hvis de på den andre siden gir ensidig informasjon, og bruker ulike teknikker for å lure eller presse leseren så oppfatter jeg dem som å ikke være liberale. Dette vil da vise hva slags medielandskap Norge hadde på 1970-tallet, og om Curran sine narrative passer inn i en norsk kontekst på denne tiden.

EF, det europeiske felleskapet, var et fellesmarked basert på Romatraktaten og ble dannet i 1957. EF skulle sørge for fri flyt av varer, tjenester, kapital, og arbeidskraft innom medlemslandene. Det var en overnasjonal organisasjon som kunne overstyre medlemmenes lover og beslutninger. Dette var for å sikre at Romatraktaten ble overholdt. Det ble i 1965 opprettet et kompromiss at hvis det var en sak som gikk imot vitale nasjonale interesser så skulle det bli brukt enstemmig valg, og ikke valg via kvalifisert flertall. Dette ble kalt Luxembourg-kompromisset.

Medlemslandene skulle ha felles tollsats mot land utenfor fellesskapet. De skulle også bli kvitt diskriminerende praksiser som gjorde at kun visse nasjonaliteter kunne få jobb eller starte opp en bedrift. De skulle kvitte seg med sikkerhetskrav og reguleringer som virket proteksjonistiske. Generelt skulle hvert land sørge for at konkurranse ble fremmet og statlige subsidier stoppet, et

unntak var støtte til distrikter.¹ De var også mot kartellbygging og ville helst bryte dem opp. Romatraktaten inneholdt også ideer om en felles landbrukspolitikk, transportpolitikk, handelspolitikk, fiskeripolitikk, og et mål om å oppnå en felles pengepolitikk.²

Deltagerlandene var Frankrike, Tyskland, Nederland, Luxembourg, Belgia og Italia. Landene som søkte medlemskap var Storbritannia, Irland, Danmark og Norge. De hadde tidligere vært medlem i EFTA, et frihandelsområde som skulle konkurrere mot EF. Storbritannia var driveren bak EFTA og mange trodde EFTA ville forsvinne da de søkte medlemskap. Norge hadde tidligere søkt om medlemskap i EF. Den første søknaden kom i 1962 da Danmark og Storbritannia søkte. Norge ville følge etter sine handelspartnere. Denne søknaden ble sendt av Stortinget med 113 mot 37 stemmer, men ble trukket da den franske presidenten Charles De Gaulle la ned veto mot Storbritannia. Den andre søknaden ble sendt i 1967 med 136 mot 13 stemmer, men det ble igjen lagt ned veto og søknaden ble lagt på is. Da De Gaulle gikk av ble søknadene trukket opp igjen og forhandlingene startet på ny. Regjeringen ledet av Per Borten (SP) gikk av i 1971 på grunn av en indre uenighet om EF, og forhandlingene ble tatt opp av Trygve Bratteli (AP) sin regjering.

I 1961/62 ble det diskutert om det skulle være en folkeavstemning om EF-medlemskap, og det ble enighet om en rådgivende folkeavstemning. Dette var fordi de mente at "spørsmål av gjennomgripende betydning for nasjonens liv bør ikke bli avgjort uten at hele folket har fått adgang til å gi sin mening til kjenne."³ En annen grunn var fordi EF ikke var et tema i stortingsvalget i 1969. Regjeringen var også en mindretallsregjering, så det var ikke noe klart mandat fra folket om Norge skulle bli medlem eller ikke.

Da søknadene ble sendt var det debatt om Norge skulle bli medlem av EF eller ikke. Allerede i 1961 ble en folkeaksjon dannet mot EF-medlemskap. Denne aksjonen var "Aksjon mot Fellesmarkedet – de 143." Folkeavstemningen skulle holdes 25.september. En uke etter hadde Danmark sin avstemning, og noen trodde at et norsk nei ville påvirke Danmark sitt resultat. Storbritannia på den andre siden hadde ikke en folkeavstemning.

¹ Dag Harald Claes & Tor Egil Førland. (2015) *EU: mellomstatlig samarbeid og politisk system*. Gyldendal s.85

² Ibid

³ Tor Bjørklund (1982). *Mot strømmen: kampen mot EF 1961-1972* Universitetsforlaget. s.11

Forhandlingsresultatet og Ja og Nei-bevegelsen

Dette var en politisk valgkamp som varte i 9 måneder fra forhandlingsresultatet ble klart i januar til valgdagen i september. Denne valgkampen var spesiell fordi den strakte seg mellom de tradisjonelle politiske linjene og lagde en helt annen politisk sammensetning enn det som var vanlig. Her hadde man Høyre og Arbeiderpartiets ledelse på samme side, imens var det innvendig splittelse innen de forskjellige partiene. Arbeiderpartiet fikk en liten innvendig fraksjon som var AIK (Arbeiderbevegelsens informasjonskomite mot norsk medlemskap i EF), og Venstre var splittet i to om EF-spørsmålet. Splittet gikk ofte ved sosiale og geografiske linjer, folk ute i periferien mot byfolket, industriledere mot bønder. Hvis man skulle dra partipolitiske linjer ville det vært AP, Høyre og halve venstre mot SP, KRF, resten av Venstre, og andre små sosialistiske partier som SF. Det var også store politiske organisasjoner med i debatten. LO og NAF (nå NHO) var med på ja-siden. Nei-siden var støttet av de store landbruksforeningene, som Bondelaget.

Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i Fellesmarkedet, bare kalt Folkebevegelsen, ble dannet i 28. august 1970 etter at stortinget sendte inn søknaden om medlemskap i EF. Dette var den største av særorganisasjonene som drev valgkamp om EF. På nei-siden fantes også AKMED, Arbeiderkomiteen mot EEC og dyrtid. Det var mange ungdomsgrupper mot EF. Og det var Kvinneaksjonen mot EEC. På ja-siden fantes det færre særorganisasjoner, en av dem var Europabevegelsen i Norge. Deres største organisasjon var "Ja til EF" som ble dannet i mars 1972. Ja til EF skulle være motparten til Folkebevegelsen. Det fantes også ungdomsorganisasjoner for EF, men de var færre og mindre enn nei-ungdommen. Ja-siden hadde også "Høyre kvinner".

2. Tidligere forskning

Jeg kommer til å bruke Tor Bjørklund (1982). *Mot strømmen: Kampen mot EF 1961-1972*.

Denne boka tar for seg motstanderbevegelsen, fra starten av bevegelsen i 1961 til slutten i 1972.

Den ser mest på folkebevegelsen og det materialet de ga ut. Et kapittel som er interessant for meg er hvordan han tar for seg argumentene som ble brukt i debatten. Dette kapittelet ser på argumenter fra ulike hold, og noe som skiller den fra min tekst er at jeg forholder meg til det som blir skrevet i avisene, imens den boka tar for seg masse annet, som plakater, hefter, opprop, og merker.

Lars Kjetil Köber (2001/2005). *"Verre enn unionen med Sverige": Unionsbegrepet i norske EEC/EF/EU-debatter 1961-1994*. Denne hovedoppgaven dekker hvordan unionsbegrepet ble brukt i debatten. Jeg kommer bare til å se på hvordan det ble brukt i 1972. Et av de viktigste argumentene, kanskje det viktigste, fra motstandersiden var argumentet om union og tapet av selvråderetten. Derfor er denne avhandlingen viktig, fordi den skildrer dette begrepet og debatten rundt det i stor detalj.

Nils Petter Gleditsch & Ottar Hellevik (1977). *Kampen om EF*. Dette er en annen bok som jeg kommer til å bruke mye. Denne boka handler om hvordan det ble Nei i EF-valget. Den handler om hvordan EF-spørsmålet ble behandlet i de politiske organene og hvordan ulike grupper i samfunnet engasjerte seg. De ser også på Norges demokratiske prosess i tillegg, siden den står i en spesiell posisjon i denne tida, med det indirekte og direkte demokratiet mot hverandre. Representantene på stortinget var i ja-flertall og folket var i nei-flertall. De snakker også noe om hvordan EF-tilhengerne hadde kontroll over massemedia og organisasjoner, mens motstanderne hadde grasrota og entusiasme. Denne boken er interessant på grunn av den siste linjen der, det at tilhengerne hadde kontroll over media. Noe de også er inne på er hvordan en person i eliten har det mye lettere å få noe skrevet om seg, hvis de sier noe så er det mye lettere for dem å bli hørt enn om en vanlig bonde eller fisker skulle ha sagt noe. De påpeker at det er en elite-tendens i media, og at de i eliten var i stor grad EF-tilhengere. De viser også til at selv aviser som en kunne se på som «nei-aviser» ga mye plass til ja-siden. Det viser at det er et klart bias for ja-siden, og ja-siden får mer plass og mer diskusjon enn nei-siden.

Vian Bakir, Eric Herring, David Miller & Piers Robinson (2019) *Organized Persuasive Communication: A new conceptual framework for research on public relations, propaganda and promotional culture*. De har i denne artikkelen kommet med et rammeverk for hvordan man kan skille mellom propaganda og informasjon/overtalelse. Jeg kommer til å bruke deres definisjoner for å finne ut av hva som kan være propaganda, og hva som er informasjon.

Florian Zollman (2019) *Bringing propaganda back into news media studies*. Denne artikkelen tar for seg en moderne definisjon av propaganda som kan brukes selv når en journalist lager propaganda uten å vite det. I teksten kommer jeg til å se på ulike definisjoner av propaganda, og hvordan ulike forfattere har kommet til sin konklusjon. Men jeg kommer til å basere min definisjon på denne artikkelen og Bakir et al. Sitt rammeverk.

Hans Fredrik Dahl, Henrik Grue Bastiansen, & Bente Rannveig Hansen (1999) *Over til Oslo: NRK som monopol 1945-1981*. Denne boken ser på NRK fra 1945-1981 mye av boken er unødvendig for min bruk, men den har et kapittel om hvordan EF-debatten ble håndtert i NRK. NRK hadde på denne tiden et monopol over radio og fjernsyn. Jeg kommer til å bruke denne boken for å vurdere medielandskapet i Norge.

James Curran (2002) *Media and power*. Curran gir er introduksjon til narrative innen media historie. Dette bygger hovedsakelig på britisk media historie, men om den kan adapteres til andre land er noe jeg vil finne ut.

Michael Bailey (2009) *Narrating media history*. Denne boken er en samling av artikler fra ulike forfattere, redigert av Michael Bailey. Den bygger videre på Curran sitt arbeid og gir ulike syn på de forskjellige narrative, og korrigerer noe av det Curran har skrevet.

3.Kilder

Jeg kommer i hovedsak til å se på fire aviser; Aftenposten, Dagbladet, Nationen, og Arbeiderbladet. Det positive med dette er at jeg får to aviser for, og to aviser mot. De strekker seg over store grupper lesere. Dagbladet og Aftenposten er de to største avisene i denne perioden, imens Arbeiderbladet og Nationen er litt mindre. Jeg avgrenset tidsperioden fra 15.juli til 25.september. Ved å gjøre dette kan jeg se nærmere på det avisene mente var det viktigste å fremme før debatten var over. Jeg antar at kampen på dette tidspunktet var over "vet ikke" gruppen. Jeg antar også at mange som ikke hadde tatt standpunkt enda ville sett på avisene og oppsøkt informasjon mot slutten av debatten enn gjennom hele.

Disse avisene hadde ulike synspunkt, lesere, regional dekning, og salgsmoell. Aftenposten hadde et opplag på 200,000 imens Nationen hadde 20,000. Dagbladet og Arbeiderbladet var litt nærmere hverandre med 118,000 og 70,000 henholdsvis. Alle avisene var abonnement aviser bortsett fra Dagbladet som var løssalgavis. Avisene hadde også ulike målgrupper. Nationen appellerte til bønder og Senterpartivelgere, Arbeiderbladet til arbeidere/Arbeiderparti-velgere. Dagbladet og Aftenposten hadde nok stor overlapp, men Aftenposten hadde en litt mer "seriøs" eller "profesjonell" profil, imens Dagbladet hadde en litt opprørsk og motkulturell profil. Aftenposten kategoriserte seg som uavhengig konservative, og Dagbladet så på seg selv som uavhengig liberale.

Vi ser i Gleditsch & Hellevik at Arbeiderparti-avisene alle støttet ja-siden bortsett fra en lokalavis på grunn av spesielle omstendigheter, alle Høyre-avisene støttet ja-siden, 3 av de 4 største venstre avisene støttet ja-siden, og det var en Senterparti-avis som støttet ja-siden. De viser også i samme kapittel at venstre og høyre var de to partiene som hadde flest aviser. De viser at i en tabell at det var 93 aviser med ja-standpunkt og 25 med nei, og 42 som ikke tok stilling. Tar man med antall oppslag så hadde ja-siden 86% av pressen på sin side, imens nei-siden hadde bare 14%.⁴ De viser også til at nei-folk antakelig også leste ja-aviser, imens ja-folk ikke leste nei-aviser. Dette er fordi 60% av nei-opplag var utgitt i Oslo, og at ingen av de tre største nei-avisene der ikke hadde større opplag enn Aftenposten. Etter deres undersøkelser var over 71% av nei-opplag i minoritetsstatus der de ble utgitt.⁵ Vi ser her at ja-siden hadde et massivt avisovertak. Dette viser oss et medialandskap som ikke var representativ for folket. Det betyr at ja-avisene burde ha vært mer balanserte, hvis de ville fremmet et mer demokratisk media.

4. Teori og metode knyttet til propaganda

Ifølge NOAB, det norske akademis ordbok, betyr propaganda "påvirkningsarbeid (især gjennom massemedier) for utbredelse av en idé, et politisk standpunkt e.l."⁶ Garth S. Jowett & Victoria O'Donnell beskriver propaganda i sin mest nøytrale form "å spre eller fremme visse ideer."⁷ Disse to definisjonene er ganske like, men Jowett & O'Donnell nevner hverken massemedier eller politisk standpunkt slik NOAB gjør. Jowett & O'Donnell observerer at propaganda blir sett på som noe negativt. Hvis et budskap blir definert som propaganda så blir det sett på som noe negativt og uærlig. De observerer også at folk ser på propaganda som løgn, manipulasjon, hjernevasking, bedrag, psykologisk krigføring eller lignende.⁸ Jowett & O'Donnell nevner i starten av teksten at de ville lage en definisjon som ikke var farget av negative synspunkter. "There is a need to evaluate propaganda in a contemporary context free from value-laden definitions."⁹

⁴ Nils Petter Gleditsch, & Ottar Hellevik. (1977). *Kampen om EF Pax*. s.215-219

⁵ Gleditsch & Hellevik 1977 s.219-220

⁶ <https://naob.no/ordbok/propaganda>

⁷ Garth Jowett & Victoria O'Donnell (1992) *Propaganda & Persuasion* Sage s.2

⁸ Ibid

⁹ ibid

De mener at propaganda er mye dypere og mer komplisert enn den første rene og nøytrale definisjonen. Propaganda er mer enn å spre visse ideer. De kommer med sin definisjon og sier at den fokuserer på kommunikasjonsprosessen og spesielt *hensikten* med prosessen.

Propaganda is the deliberate and systematic attempt to shape perception, manipulate cognitions, and direct behavior to achieve a response that furthers the desired intent of the propagandist.¹⁰

I denne definisjonen ligger det eneste negative hos propagandisten. Denne personen sine motiver er egoistiske, men Jowett & O'Donnell mener at dette ikke er noe negativt i seg selv.¹¹ Her peker de på hvordan det amerikanske propaganda radioprogrammet "Voice of America" ga informasjon til innbyggerne bak det sovjetiske jernteppe under den kalde krigen. Programmet ble sett på som positivt av innbyggerne, men negativt av styresmaktene. Det er perspektiv som sier om en propagandist utgir noe negativt eller positivt, selv om det i bunn og grunn er egoistiske motiver han har.

Jowett & O'Donnell mener at propaganda er nøye planlagt og blir utført av en person som har et spesifikt mål. De viser til Leo Bogart som skriver at propaganda er en kunst og at den som skriver propaganda må kjenne til publikum og ha "et godt sinn, geni, sensitivitet, og kunnskap om hvordan publikum tenker og reagerer."¹²

Jonathan Auerbach & Russ Castronovo legger fram i sin introduksjon til "The Oxford handbook of propaganda studies" 13 forslag om propaganda og propaganda studie. Det første forslaget samsvarer med Jowett & O'Donnell sin ide om at propaganda i seg selv ikke er ondt, umoralsk eller negativt.¹³ Auerbach & Castronovo mener at propaganda har ført til mange gode ting. De nevner kvinners stemmerett, frigjøringen av slavene, og konservering av miljø og friluft.

"We propose to begin by treating propaganda not as a term of disrepute, but simply as a mode of mass persuasion, neither good nor evil, that can be enlisted for a variety of purposes and with a variety of results."¹⁴

¹⁰ Jowett & O'Donnell 1992 s.4

¹¹ Jowett & O'Donnell 1992 s.6

¹² Jowett & O'Donnell 1992 s.4

¹³ Jonathan Auerbach & Russ Castronovo (2013) *Introduction: Thirteen Propositions About Propaganda* s.5

¹⁴ Auerbach & Castronovo 2013 s.5

Noen av de relevante punktene er:

2. Propaganda må spre seg gjennom store folkemengder. (det påpeker også Ellul)¹⁵
3. Forholdet mellom propaganda og informasjon er flytende og endrer seg etter kontekst. (utenriksdepartementets informasjonskampanje i EF-striden, kunne bli sett på som enten informasjon eller som propaganda fra Regjeringen) (Bakir et al ville sagt seg uenige, de mener at det er et klart skille mellom det som er informasjon og det som er propaganda.)
5. Bruken av propaganda må forstås i forhold til nærliggende kulturelle institusjoner som, utdanning, religion, litteratur, og reklame.
6. Propaganda endrer seg etter medium.
7. Effekten av propaganda kan være delvis og ikke nødvendigvis total.
9. Folk kan aktivt bruke propaganda, og er ikke bare passive mottakere. Det kan spre seg fra bunnen og opp.
11. For å være effektiv må propaganda bruke både positive og negative følelser.
12. Propaganda er en integrert del av et demokratisk samfunn.

Jacques Ellul skrev i 1965 sin bok om propaganda. Denne boken satte store spor i propaganda studiet. Konrad Kenner skriver at Ellul så på propaganda som et sosiologisk fenomen, og ikke noe som er skapt av visse folk for visse hensikter. Det er naturlig i et teknologisk samfunn.¹⁶ I motsetning til mange andre lagde ikke Ellul en definisjon for propaganda. Ellul legger ikke en etisk dom over propaganda. Han så på propaganda fra den i Nazi-Tyskland, den i Sovjetunionen og den i USA som like.¹⁷ I motsetning til Auserbach & Castronova så Ellul på propaganda som en trussel mot demokrati. Han mente at individet, som er hjørnesteinen i demokratiet, er formbar, usikker, og skjør.¹⁸

Ted J. Smith III definerer propaganda som bedragersk kommunikasjon.¹⁹ Han definerer propaganda som;

¹⁵ Ellul 1968 s.6

¹⁶ Jacques Ellul (1968) *propaganda: the formation of men's attitudes* Vintage books. s.V introduction

¹⁷ Ellul 1968 s.XIV

¹⁸ Ellul 1968 s.XVI

¹⁹ Ted J. Smith III (1989) *Propaganda: a pluralistic perspective*. Praeger. s.3

"Any conscious and open attempt to influence the beliefs of an individual or group, guided by a predetermined end and characterized by the systematic use of irrational and often unethical techniques of persuasion."²⁰

Han ser på propaganda som noe negativt. Grunnen til det er fordi folk flest har den oppfatningen at propaganda er noe negativt, og han vil se på det gjennom et folkelig blikk. Han peker på den systematiske bruken av irrasjonelle teknikker som den viktigste delen av definisjonen. Han mener at en teknikk er irrasjonell hvis den kommer med en påstand som ikke kan motstå gransking og kritikk av "fornuftige" folk.²¹ Han mener også at propaganda ofte er uetisk, men ikke trenger å være det.²² Hvis en propagandist bruker irrasjonelle teknikker bevisst så er det uetisk, fordi det tar vekk en persons mulighet til å dømme en påstand. En grunn til at Smith ikke har etikk som en definitiv faktor er fordi det blir alt for vanskelig for en analytiker å finne bevis på uetisk handling eller mening.

Ved å se på de ulike definisjonene kan vi se at de fleste forfatterne påstår at moral eller etikk ikke er definerende innen propaganda. Det nærmeste vi kommer er Smith sin påstand om at det er ofte uetisk, men ikke alltid.

Et punkt som er annerledes fra Ellul og Auerbach & Castronovo er at Smith mener propaganda kan bli brukt mot individer, imens de andre mener at propaganda må bli spredt gjennom store folkemengder. Ellul sa at propagandisten ikke bryr seg om individet.²³ Det er umulig for propaganda å penetrere forsvaret til et individ. Hvis et individ er i en forsamling eller gruppe, så blir han lettere å påvirke. Auerbach & Castronovo mener også at folket kan bruke propaganda til sin fordel, og er ikke bare passive mottakere.

Bakir et. Al kommer med et rammeverk for overtalelse og propaganda. De mener at propaganda er en type overtalelse som ikke har samtykke fra lytteren. De mener at bedrageri, insentiver, og presser viktige byggeklosser innen propagandabegrepet.²⁴ De mener at dette rammeverket vil gi klarere skillelinjer mellom "manipulerende former for overtalelse"(propaganda) og "ikke-

²⁰ Smith 1989 s.80

²¹ Smith 1989 s.81-82

²² Smith 1989 82-83

²³ Ellul 1968 s.6

²⁴ Vian Bakir, Eric Herring, David Miller, Piers Robinson (2018) *Organized Persuasive Communication: A new conceptual framework for research on public relations, propaganda and promotional culture.* s.311

manipulerende former for overtalelse". Dette kaller de OPC "organized persuasive communication"

Med bedrageri refererer de til løgner, utelatelser, forvrenging, og villedelser.²⁵ Med press refererer de til opptøyer og trusler. "We define coercion as an act of persuasion that compels an individual to act against their will through the threat or infliction of costs including, but not limited to, physical force."²⁶ Disse truslene kan være gjennom både fysisk vold, eller bare gjennom trusler om kostnader. Incentiver kan bety at man får skattelette eller andre goder for å stemme på en bestemt ting selv om man kanskje ikke hadde lyst til å stemme på dem. Bakir et al. sier ikke rett ut at propaganda er negativt, men de nevner at et demokrati trenger OPC som ikke er manipulerende for å realisere seg selv.²⁷ Ellul nevnte også at propaganda er dårlig for demokratiet, men sier selv at han ikke legger ned en etisk dom.

Florian Zollman mener at mange definisjoner på propaganda ikke er helt solide. Han ser at mange av definisjonene beskriver propaganda som en bevisst manipulasjon av folk, men det er nødvendigvis ikke helt riktig. Ellul mente at propaganda kan bli spredt på mange forskjellige måter.²⁸ Zollman mener at journalister kan ubevisst spre propaganda. Dermed funker ikke definisjonene som mener at det må være bevisst manipulasjon. Han kommer med definisjonen:

"Propaganda can thus be understood as *the forming of texts and opinions in support of particular interests and through media and non-media mediated means with the intention to produce public support and/or relevant action.*"²⁹

Denne definisjonen samsvarer med de andre definisjonene, bortsett fra få detaljer. Denne definisjonen bryr seg ikke om noen slags teknikker som Smith mener er viktig. Den mener heller ikke at en spesifikk propagandist må stå bak det hele slik Jowett & O'Donnell mener. Hvis man kombinerer denne definisjonen med Bakir et al. sitt rammeverk så mener jeg at det er en god definisjon for hva propaganda er.

²⁵ Bakir et al. 2018 s.313

²⁶ Bakir et al. 2018 s.324

²⁷ Bakir et al. 2018 s.321

²⁸ Florian Zollman (2019) *Bring propaganda back into news media studies* s.334

²⁹ Zollman 2019 s.335

Min fungerende definisjon er dermed: Propaganda kan forstås som formering av manipulerende tekster og meninger som støtter spesifikke interesser gjennom media med hensikt til å produsere offentlig støtte og/eller relevant handling.

Kap 2. Hovedtemaer for Ja og Nei

De to sidene hadde vidt forskjellige oppfatninger over hva som var de viktigste temaene i debatten. Ja-siden sto primært for økonomisk vekst og internasjonalt samarbeid. Man kan skjønne hvorfor ja-siden sine ulike organisasjoner ble med på denne siden. Arbeiderpartiet som etter andre verdenskrig ville bygge landet. Høyre var sterkt for å bygge norsk økonomi. LO og NAF som representerte arbeidere og industrien ville selvfølgelig sikre jobber, øke lønninger og goder for sine medlemmer. Tilhengerne brukte det at regjeringen og fagorganisasjonene sa ja som et argument. Det var nettopp disse som hadde peiling på økonomisk vekst, og det var de som styrte landet.

Arbeiderpartiet hadde som sagt etter andre verdenskrig bygget landet og fått folk ut i arbeid. De mente at EF var den eneste måten å få økonomisk vekst etter at Storbritannia og Danmark søkte om EF-medlemskap. Å stå utenfor ville ført til tollmurer mellom Norge og deres fremste handelspartnere. Dette ville rammet skipsfarten og eksportnæringen i Norge og ført til økonomisk nedgang innen disse industriene. Skipsfarten var en av Norges største industrier og derfor mente tilhengerne at et nei ville sette en pinne i hjulene på norsk skipsfart. Tilhengerne likte også tanken på å få bestemmelsesrett i EF og var klare til å gi bort litt av nasjonens selvråderett for dette.

Trygve Bratteli hadde vært fange i en tysk konsentrasjonsleir under andre verdenskrig, og hadde kjent europeisk stormaktspolitikk på kroppen. Han var som mange andre overbevist over at EF var det eneste som hindret europeisk rivalisme og en ny krig. Det europeiske kull og stål fellesskapet, som var forløperen til EF, var ment til å knytte sammen fransk og tysk kull og stål, slik at disse materialene man trenger for krig ble kontrollert av noe høyere enn nasjonale interesser. Tilhengerne mente at EF var en forlengelse av samarbeidet innen kull og stål fellesskapet og dermed en forlengelse av det fredsskapende arbeidet.

Norge hadde etter andre verdenskrig knyttet seg til Storbritannia, USA, og Vest-Europa gjennom NATO for å sikre landet mot sovjetisk imperialisme. Mange tilhengere mente at EF-medlemskap var en forlengelse av norsk utenriks og sikkerhetspolitikk. Et EF medlemskap ville derfor ikke være noe nytt for Norge, det var et nei som ville ha vært det nye. De mente også at det å knytte seg nærmere Vest-Europa ville ikke bare styrke EF, men også NATO. Dette var fordi EF ville sikre økonomisk vekst som medlemmene kunne bruke på å styrke forsvaret sitt.

Nei-siden fokuserte på nasjonal bestemmelsesrett, å sikre bøndene og fiskernes levestandard, beskytte dem mot konkurranse, og for å opprettholde distriktenes levemåte. Mange motstandere mente at EF ville ta vekk norsk selvråderett. De trodde at hvis Norge ble medlem så kunne de ikke lenger føre den politikken som var best for landet. Norge ville ikke kunne gi subsidier og støtte til næringer som trengte det. Norge ville heller ikke kunne lage politikk som støttet distrikt-Norge.

Motstanderne så også på den økonomiske vinklingen. De trodde ikke norske bønder og fiskere kunne konkurrere med de industrialiserte landbrukene i Frankrike og Danmark. Dette ville ført til store tap for norske bønder. I forhandlingene ble det fastsatt garantier for norske bønders levestandard i en 10-års periode med en muntlig garanti for at den skulle forlenges.

Motstanderne hadde ikke tillit til denne muntlige garantien, og tvilte på at de kom til å få noe som helst etter den perioden. Bøndene var heller ikke glade for at de bare fikk en garanti for den levestandarden de hadde. De mente at dette ikke ville kunne forbedre seg i framtiden. Imens andre industrier klagde over at de ikke kom til å få like mye økonomisk vekst ved en handelsavtale, så ville bøndene oppleve stagnasjon.

Mange motstandere så på en handelsavtale som det beste. Det ville føre til økonomisk vekst og handel med EF. Det ville fortsatt være et samarbeid med de vest-europeiske landene og sikring mot kommunistisk innflytelse. Det ville la Norge beholde sin selvråderett på mange områder hvor et medlemskap ville tatt det vekk.

Ved et EF-medlemskap mente motstanderne at de ville måtte dele mye av norsk fiskeriområder, og dette ville føre til overfiske og stor konkurranse for fiskerne. Den norske fiskeriflåten var ikke like stor og industrialisert som andre land. Norske fiskere var tilpasset norske fiskeriområder, og derfor kunne ikke de som andre land bare dra til et annet fiskeområde. Fiskerne ville også ha all den norske fisken for seg selv. De var også nervøse for at åpningen av fiskeriområde kunne føre til overfiske.

Noen på nei-siden argumenterte at EF bare var til gode for de store konsernene og industriledere. Det kom ikke til å hjelpe vanlige folk, men storkapitalen. Det ville føre til mer byråkrati, og mer sentralisering. Denne sentraliseringen var det mange som mente ville føre til store sosiale problemer. Det ville føre til stress, omskoleringer, strukturendringer, arbeidsløshet, det ville øke alkoholforbruket, folk ville måtte flytte, og flere måtte pendle.

Jeg har valgt ut to temaer som jeg skal se på. I kapittel 3 ser jeg på hvordan avisene tok for seg temaet om en handelsavtale med EF. En handelsavtale ville vært et alternativ til EF, og noe som nei-siden ville sett på som noe positivt. I kapittel 4 ser jeg på hvordan avisene tok for seg regjeringsspørsmålet etter at Bratteli satte kabinettsspørsmål dersom det ble nei til EF. Dette var en sak som betydde mye for ja-siden, i hvert fall Arbeiderparti-velgerne.

Kap 3. Handelsavtalen

Handelsavtale eller frihandelsavtale var noe som hadde blitt diskutert fra januar til september 1972. Det ble foreslått fra nei-siden som et alternativ for medlemskap i EF. Dette temaet ble mer aktuelt da Sverige forhandlet fram sin handelsavtale. Denne avtalen fikk sterk kritikk fra Ja-siden, og ros fra nei-siden. En grunn til ja-sidens kritikk handlet mer om hvordan nei-siden brukte den som et eksempel for en norsk avtale enn hvor gunstig avtalen var for Sverige. Sverige hadde, i motsetning til Norge, en helt annen utenrikspolitikk. De var nøytrale, var ikke medlem av NATO, og måtte dermed forholde seg til Sovjetunionen på en annen måte enn Norge. De kunne dermed ikke knytte seg sterke bånd til Vest-Europa og dermed EF i frykt for at Sovjetunionen så på det som et brudd på nøytraliteten. Avtalen ga ikke Sverige mulighet til å utøve påvirkningskraft over EF. De måtte derimot tilpasse seg avgjørelser som ble tatt i EF. De fikk forhandlet seg fram til en avtale hvor industrivarer, papp, og papir ble tollfrie på bekostning av selvråderetten sin. Den svenske pressen hadde delt mening om avtalen. Noen mente at den var tilfredsstillende og noen var kritiske til at Sverige ikke fikk tilgang til beslutningsorganene. "svensk misnøye med ikke å kunne påvirke beslutningene i EF"³⁰ Denne artikkelen hadde en stor overskrift, men i selve artikkelen viste det seg at halvparten av svensk presse var tilfredse, imens halvparten var kritiske.

Ja-siden var opptatt av samarbeid med EF. Norge skulle få råderett i EF og dermed over Vest-Europa. Norge skulle bli med på å løse internasjonale problemer. Tilhengerne argumenterte for at råderett i Europa var mye viktigere enn råderett hjemme, siden verden hadde blitt mer globalisert. Aftenposten skrev i en leder at en avtale som Sverige sin var dårlig for Norge, og i en viss grad dårlig for Sverige, fordi den ga vekk råderett både nasjonalt og internasjonalt.³¹

Ja-siden så på det som rart at nei-siden ville inngå i en slik avtale, fordi avtalen ville tatt vekk råderett uten å gi noe igjen for den. Nei-siden på den andre siden mente at råderett var noe man slapp å gi fra seg ved en handelsavtale. Orientering skrev i en artikkel "ved en handelsavtale er det ingen av de direktiver, forordninger, og reguleringer som Bryssel vedtar som vil gjelde her."³²

³⁰ Arbeiderbladet 25.juli

³¹ Aftenposten 25.juli

³² Orientering 9.sept

Nationen skrev "handelsavtalen kan absolutt danne mønster for norsk ordning." ³³ De nevnte ikke noe om å gi råderett til EF. Her er det enten ja-siden eller nei-siden som tok feil.

"Ved medlemskap vil vi gi avkall på ren nasjonal bruk av enkelte virkemidler i vår økonomiske politikk, særlig innenfor penge- og kredittpolitikken. Også vår jordbruks- og fiskeripolitikk må bli samordnet med Fellesskapets." ³⁴

Det må sies at utenriksdepartementet ikke var en pålitelig kilde i EF-saken. De jobbet for å fremme regjeringens politikk. Torstein Eckhoff skrev om hvordan departementet utelot motforestillinger i deres EF-brosjyrer. Han pekte på et eksempel fra "100 spørsmål og svar" hvor et spørsmål var: "Vil Stortinget miste noe av sin betydning ved medlemskap?" De svarte med at et forpliktende samarbeid ikke var noe nytt, og at Norge hadde vært medlem i forskjellige internasjonale organisasjoner og avtaler. De brukte GATT, EFTA, og IMF som eksempler på at Norge ga bort råderett på ulike områder. Eckhoff mente at selv om dette var teknisk sett riktig, så var det uklart og i en viss grad uærlig. Han reagerte på at UD kalte råderetten Norge ville gitt til EF "intet nytt" når det var mer inngripende enn de tidligere avtalene. ³⁵

Ja-siden påpekte at handelsavtalene ble forhandlet fram med forutsetning av dansk og norsk medlemskap. Hvis Norge eller Danmark ikke skulle bli med i EF så ville avtalene bli revidert. ³⁶ Dette ville ført til at en norsk handelsavtale ville sett annerledes ut enn den svenske avtalen. Selv om ja-siden påpekte dette så brukte de selv den svenske avtalen som en mal for hvordan en norsk avtale kunne bli. ³⁷

Temaet om handelsavtalen fikk som sagt en dytt da rest-EFTA sine avtaler ble forhandlet frem, men det var i september at handelsavtalen fikk størst omtale i avismedia. Det var ikke bare handelsavtalen selvfølgelig, men hele EF-debatten ble satt i høyt gir den siste måneden. Arbeiderbladet og Nationen var de to avisene som skrev flest artikler om handelsavtalen i september. I september ble det tatt opp mange punkter om handelsavtalen. Det ble snakket om hvem som skulle forhandle avtalen, og om det var vilje fra EF i å forhandle en ny avtale. Det handlet om hvem som kom til å tjene på avtalen, og det ble skrevet om hvordan en handelsavtale

³³ Nationen 24.juli

³⁴ Medlemskap eller handelsavtale utenriksdepartementet 1972 s.7

³⁵ Dagbladet 25.juli

³⁶ Aftenposten 25.juli

³⁷ Arbeiderbladet 29. & 31.juli

kom til å påvirke selvråderetten. Dette førte til mange anledninger hvor en skribent kunne gi selektiv informasjon og propaganda.

Aftenposten

Aftenposten kom 8.september med artikkelen "Nye forhandlinger vil være ugunstige for Norge." Den ble skrevet av deres korrespondent fra Brussel Fredrik Bolin. Han skrev at tjenestemenn i EF var i sterk tvil om Norge i det hele tatt kunne få en handelsavtale, og at Norge måtte håpe på EF sin medlidenhet. Han fortsatte dermed at Norges forhandlingsposisjon ville vært så ugunstig som bare mulig.

Her kom Bolin med trusler om at Norge ikke kunne forhandle en avtale hvis det ble Nei. Han skrev at de EF-kretsene som var opptatte av EF-utvidelsen mente at et norsk nei ville ha vært "et alvorlig tap for det vest-europeiske samarbeide." Det ville vært "alvorlig og beklagelig om Norge skulle bli liggende utenfor EF." Det er underlig at noen som er så opprørt over et nei ville hindret Norge i å søke om andre former for samarbeid.

En annen ting som er noe besynderlig, er hvordan et økonomisk fellesskap som bryr seg om profitt og økonomisk vekst ville hindret forhandlinger med et land de samhandler med. Man ville trodd at en eller annen form for handelsavtale ville ha vært mer gunstig enn ingen avtale. Dette kommer selvsagt an på avtalen, en dårlig avtale er verre enn ingen avtale. EF ville nok også vært klar over at Norge hadde funnet olje, og ville ønsket en avtale med en oljeeksportør som er så nærme som Norge er. Jeg tror dermed at Bolin enten holdt tilbake informasjon, eller så fikk han selektiv informasjon fra disse tjenestemennene og diplomatene.

Aftenposten kommenterte hvordan det ville påvirke Sverige: "Sverige må betale dyrt for sin handelsløsning med EF"³⁸ og "Svenske bedrifter flytter ut, handelsavtalen rammer hardt"³⁹. De så på handelsavtalen som usikker: "Medlemskap gir større vekst enn handelsavtale"⁴⁰, "Handelsavtale sikrer ikke fiske-interesser"⁴¹,⁴² "De mindre industristeder usikre ved handelsavtale"⁴³, og "problematisk for Norge etter 'nei'."⁴⁴ De kommenterte også på hvordan

³⁸ Aftenposten 13.sept

³⁹ Aftenposten 18.sept

⁴⁰ Aftenposten 8.sept

⁴¹ Aftenposten 13.sept

⁴² Aftenposten 20.sept

⁴³ Aftenposten 21.sept

⁴⁴ Aftenposten 14.sept

dette ville påvirke norsk olje: "Hydro om petrokjemisk industri: Handelsavtale ville sette bom!"⁴⁵
og "Lied: Norsk petrokjemisk industri er uaktuelt ved en handelsavtale. Risikoen blir altfor stor"⁴⁶

Aftenposten sine artikler om handelsavtalen var ikke meninger fra aftenpostens journalister og skribenter, men meninger fra folk i høye stillinger. De gjenga det folk med autoritet sa. Bolin sine artikler var ofte fra tjenestemenn og folk som jobbet innenfor EF. De skrev også om det svensker mente om handelsavtalen. Dette hindret dem ikke i å trykke ensidige artikler.

Bakir et al. Sitt rammeverk sier: for at en kampanje ikke skal være propaganda så må den være informerende og uten bedrag, press, eller insentiver. I Aftenpostens artikler kan man spekulere om deres profetier var skremsel eller ikke. Man kan argumentere for at alle disse skremslene uten noen form for opposisjon innen avisen var et tegn på press. De truet med en hard framtid for Norge, og at en handelsavtale kom til å koste mer enn medlemskap. Det var ikke bare press som ble brukt, det var også bruk av bedrag. Som sagt tidligere er bruken av utelatelser en del av bedrag. Aftenposten kom ikke med artikler som informerte om de positive konsekvensene av en handelsavtale, og de problematiserte ikke medlemskapet. "For the information to be consensual it must contain the relevant information that can allow a rational and informed decision to be made."⁴⁷ Jeg vil derfor påstå at I handelsavtalesaken så kommer Aftenposten med propaganda. De kom med et ensidig syn på temaet. De ga ikke nok informasjon for at en rasjonell og informert avgjørelse kunne tas.

Nationen

Nationen tok opp noen av de samme temaene som Aftenposten, men sto for en handelsavtale. "Frihandel tryggere enn norsk medlemskap i EF"⁴⁸ Nationen tok for seg replikker om utspillet til handelsdepartementet hvor Aftenposten bare hadde den offisielle påstanden til handelsminister Per Kleppe "påstanden om større økonomisk vekst innen EF er rent gjetteverk."⁴⁹

⁴⁵ Aftenposten 19.sept

⁴⁶ Aftenposten 19.sept

⁴⁷ Bakir et al s.321

⁴⁸ Nationen 13. sept

⁴⁹ Nationen 9. sept

"Handelsavtale er det riktigaste for Norge" skrev direktør Alv Opsvik i et innlegg.⁵⁰ Han mente at handelsavtalen ga bedre forutsetninger for Norge, men han fikk kritikk av Jan Didriksen. Han påsto at Opsvik ikke forsto saken, og at den eneste grunnen til at Opsvik fikk plass i avisen var fordi han var den eneste personen i en toppstilling som var nei-person.⁵¹

I Nationen var det liten form for debatt rundt handelsavtalen. Det var en debatt som pågikk i disse to innleggene, hvis man i det hele tatt vill kalle dette en debatt. Ellers var det bare kronikker og artikler i støtte til handelsavtale. Nationen sine innlegg var ofte meninger fra avisens skribenter og ikke fra autoriteter. De hadde også uttalelser fra EF møter.

Nationen var veldig interesserte og positive for frihandel: "frihandelsløsning gir norsk handlefrihet"⁵², "handlefrihet i Norge, fri handel i Europa"⁵³, "en handelsavtale er et enormt framskritt"⁵⁴, "frihandelsavtale det beste alternativet"⁵⁵ og "Norge står sterkt ved forhandlinger om frihandelsavtale"⁵⁶. De avviste ja-siden sine skremser og profetier: "EF like interessert i ei frihandelsordning som vi."⁵⁷, "Sveriges avtale ikke industriens dødsattest"⁵⁸, "medlemskap er ikke nødvendig av hensyn til norsk økonomi"⁵⁹ og "tollmur-skremser uten grunnlag i sannheten"⁶⁰

Vi kan se på overskriftene at dette ikke var et sted å finne informasjon. Jeg vil si at Nationen ikke ga nok informasjon fra begge sider til å kunne ta et informert valg. I motsetning til Aftenposten var det ikke mye press eller sterke insentiver. De truet ikke med økonomiske vanskeligheter. Det de advarte mot var tap av suverenitet, og at en frihandelsavtale ville vært den beste muligheten til å beholde suvereniteten. Om dette var et insentiv eller press er litt vanskelig å si. På en side truet de med at EF vil ta vekk suvereniteten, på den andre siden så hevdet de at et nei var å beholde suverenitet. Jeg vil si at å beholde suverenitet ikke er et insentiv siden det er noe de hadde fra før. Dermed er trusselen om å miste den mer reel. Jeg vil også hevde at det ikke var noen store trusler

⁵⁰ Nationen 9. sept

⁵¹ Nationen 13.sept

⁵² Nationen 21.sept

⁵³ Nationen 22.sept

⁵⁴ ibid

⁵⁵ Nationen 23.sept

⁵⁶ Nationen ibid.

⁵⁷ Nationen 16.sept

⁵⁸ Nationen 19.sept

⁵⁹ Nationen 16.sept

⁶⁰ Nationen 20 sept

om tap av suverenitet hvis man leste overskriftene. Jeg mener at Nationen brukte propaganda i denne saken. Selv om de ikke brukte press eller insentiver så bruke de fortsatt bedrag ved å gi ensidig informasjon. Ved å kun gi positiv informasjon om frihandelsavtalen gjorde de ikke at leseren kunne ta et informert valg.

Arbeiderbladet

Den 1.september skrev Direktør Ole Wiig et debattinnlegg "Handelsavtalen mellom Sverige og Norge."⁶¹ Det var et veldig rasjonelt og informativt innlegg som diskuterte grunnene til visse punkter av handelsavtalen. I stedet for å skrive at Sverige var en fange av EF, eller at handelsavtalen var det samme som et medlemskap bare uten noen av godene, så skrev han om hvorfor de ulike restriksjonene og bestemmelsene var til stede.

I samme utgave skrev Arbeiderbladet på lederplass at handelsavtalen ville bli dårlig for norsk oljeindustri. Mandag 4.sept kunne man finne fem innlegg om handelsavtalen hvorav to var for handelsavtalen og tre var mot. Her var en av de mot handelsavtalen en artikkel som rapporterte om en uttalelse fra en direktør. Mens de andre innleggende var kronikker, debattinnlegg, og fra andre utenfra avisen.

Arbeiderbladet hadde tre artikler som alle ga støtte til medlemskap framfor handelsavtale: "atskillig dårligere enn medlemskap i EF"⁶² "handelsavtale selvfølgelig dårligere enn EF-medlemskap"⁶³ "klare bestemmelser i handelsavtalen om bruk av statsstøtte"⁶⁴. Det må sies at dette var informasjon fra ministre og regjeringens departementer.

Arbeiderbladet har nokså likt syn som Aftenposten. De var veldig kritiske til handelsavtalen og hvordan den ble brukt som et eksempel for en norsk avtale: "handelsavtale vil gi en svakere økonomisk vekst"⁶⁵, "Sveriges avtale med EF er dårligere enn EFTA-avtalen"⁶⁶, "nei folkenes alternativ forkastelig. Sterkere press på Oslo ved frihandels-avtale!"⁶⁷, og "en 'svensk' handelsavtale meget dyr for Borregaard"⁶⁸. De mente at selvråderetten og oljen kom til å stå i

⁶¹ Arbeiderbladet 1.sept

⁶² Arbeiderbladet 5.sept

⁶³ Arbeiderbladet 6.sept

⁶⁴ ibid

⁶⁵ Arbeiderbladet 8.sept

⁶⁶ Arbeiderbladet 13.sept

⁶⁷ Arbeiderbladet 20.sept

⁶⁸ ibid

fare ved en handelsavtale: "Sveriges SELVSTENDIGHET overfor EF mindre enn vår i unionen med Sverige"⁶⁹ og "handelsavtale betyr permanent usikkerhet. Norsk olje industri i fare ved et NEI"⁷⁰. De var også usikre på om det i det hele tatt kunne bli en avtale hvis det ble nei: "Nei kan velte handelsavtale"⁷¹ og "fisken kan holdes utenfor. I tilfelle handelsavtale"⁷². Det kan oppsummeres med en overskrift: "ef medlemskap klart det beste"⁷³

Det startet bra i september for debatten om handelsavtalen. De første fem dagene hadde god balanse mellom ja og nei-siden. Deretter gikk det bare mot ja-siden sin propaganda. i likhet med Aftenposten vil jeg påstå at dette var propaganda. i motsetning til Aftenposten hadde de innlegg med ulike synspunkter, men det var ikke god nok balanse mellom det. Jeg vil si at en leser ikke kunne tatt et informert valg hvis de bare leste Arbeiderbladet. De truet med usikkerhet og svak økonomisk vekst hvis det ble handelsavtale.

Dagbladet

Dagbladet, i motsetning til de andre avisene, hadde veldig lite om handelsavtalen. De hadde cirka syv artikler om handelsavtalen hvor de fleste av dem handlet om Handelsminister Per Kleppe sin analyse av en mulig handelsavtale. Kleppe sin analyse virket som var den største saken rundt handelsavtalen Dagbladet hadde. En lederartikkel snakket om at petrokjemisk industri kunne få en sterk stilling hvis det ble en handelsavtale.⁷⁴ Det er vanskelig å si om Dagbladet kan kategoriseres som propaganda her. Mest fordi de hadde så lite stoff om temaet. Dette var heller ikke et tema som Nei-siden ville feie under teppet. De drev dermed ikke med selektiv informasjon, i alle fall ikke i en stor grad.

Tabell.1 Antall artikler hvor handelsavtalen var tema.

	15.juli-	august	september
Aftenposten	11	14	19
Dagbladet	5	2	7
Nationen	6	8	29
Arbeiderbladet	16	10	31

⁶⁹ Arbeiderbladet 15.sept

⁷⁰ Arbeiderbladet 19.sept

⁷¹ Arbeiderbladet 21.sept

⁷² Arbeiderbladet 22.sept

⁷³ ibid

⁷⁴ Dagbladet 18. sept

Disse tallene er basert på egen telling av artiklene i avisene. Det kan forekomme noen feil. Noen artikler kan ha nevnt handelsavtalen, men dette er basert på artikler som hadde handelsavtale som hovedtema eller sekundærtema. Det må også sies at juli måneden ikke er hel, og tellingen startet fra 15.juli.

Her er tallene over hvor mange artikler det ble skrevet om handelsavtale temaet i de ulike avisene. Vi ser Aftenposten og Arbeiderbladet, de to ja-avisene skrev mest om det. Dagbladet og Nationen skrev relativt lite om den, bortsett fra i september hvor Nationen skrev veldig mye. her ser man også at handelsavtalen som tema hadde et fall i august sammenlignet med juli i Arbeiderbladet og Dagbladet. Nationen og Aftenposten skrev derimot mer om det i august.

Handelsavtalen i Galluper

Dette er Gallup sine data hvor de spurte tre ulike spørsmål om handelsavtale og EF-medlemskap. Den første handlet om handelsavtale skulle være et alternativ hvis det ikke ble medlemskap. Det andre handlet om medlemskap, handelsavtale, eller ikke noe. Det siste spørsmålet var bare om de var for eller mot.

"Ville De foretrekke at Norge fikk en handelsavtale med EF eller at vi ikke fikk noen tilknytning?" med alternativene handelsavtale, ingen tilknytning og vet ikke. Jeg ser fra mai til august. Resultatene fra mai og juni var før Sverige fikk en avtale, og før begge sidene virkelig tok det opp som et tema. Resultatene fra juli og august var etter at avisene tok det opp.

Tabell.2⁷⁵ "Ville De foretrekke at Norge fikk en handelsavtale med EF eller at vi ikke fikk noen tilknytning?"

	mai	juni	juli	august
Handelsavtale	502	552	471	525
Ingen tilknytning	117	166	136	143
Vet ikke	348	249	372	286
Totalt	967	967	979	954

⁷⁵ Meningsmålingsarkivet

http://mma.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://mma.nsd.uib.no/obj/fStudy/MMA0189&mode=documentation&v=2&submode=variable&variable=http://129.177.90.162:80/obj/fVariable/MMA0189_V42_&https://www.nsd.no/meningsmalingsarkivet/search?q=ef&fq=keyword:%22TNS%20Gallup%20AS%22&fl=90&rows=25&start=100&rb=

Her ser vi at støtten til handelsavtalen var stor og økende rett før juli. I juli kom ja-avisene med sine angrep mot en handelsavtale. Dette førte til en lavere støtte i juli, men den går opp igjen i august. Juni markerte seg som en måned der opinionen var høyest, og sank raskt i juli. Vi ser at vet ikke var lavest i juni og høyest i juli.

Tabell.3⁷⁶ "Hvis De skulle velge en av de følgende ordninger mellom EF og Norge, hvilken ville De foretrekke?"

	mai	juni	juli	august	september
Fullt medlemskap	505	495	531	538	670
Handelsavtale	548	609	525	559	651
Stå helt utenfor	139	185	155	167	127
Vet ikke	412	298	401	333	152
Totalt	1604	1587	1612	1597	1600

Her kan vi se at fullt medlemskap økte som alternativ gjennom månedene. I juni gikk det litt ned, men bare med 10 svar. Det gikk deretter opp til 53 i juli, en økning med 36. I september gikk det deretter opp med 132 svar. I prosent, av de som hadde tatt standpunkt blir det en økning med 3.7 prosentpoeng (42.6% til 46.3%). Denne statistikken viser også at støtte for handelsavtale sank i juli, men dro seg oppover mot august og september. Den viser også at vet ikke ble mye større i juli, muligens på grunn av ja-avisenes angrep på den svenske avtalen. Støtten stabiliserte seg igjen de neste månedene. Det er også interessant at "stå helt utenfor" ble mindre populært gjennom månedene. Man kunne trodd at "stå utenfor" ville enten holdt på stemmene eller fått flere etter ja-sidens juli-offensiv. De mistet derimot svar i juli, mest sannsynlig til "vet ikke" gruppen. Det ser ut som mange tok standpunkt i september så både "stå helt utenfor" og "vet ikke" hadde minst svar gjennom de fem månedene.

⁷⁶ Meningsmålingsarkivet

http://mma.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://mma.nsd.uib.no/obj/fStudy/MMA0189&mode=documentation&v=2&submode=variable&variable=http://129.177.90.162:80/obj/fVariable/MMA0189_V38&https://www.nsd.no/meningsmalingsarkivet/search?q=ef&fq=keyword:%22TNS%20Gallup%20AS%22&fl=90&rows=25&start=100&rb=

"Når det blir folkeavstemning i spørsmålet om Norge bør bli medlem av det Europeiske Fellesskap- EF ville De da stemme for eller mot?" her er alternativene "mot", "for" og "blankt" det er ikke statistikk fra september siden valget ble holdt. Jeg har tatt med valgresultatet også.

Tabell 4 " Når det blir folkeavstemning i spørsmålet om Norge bør bli medlem av det Europeiske Fellesskap- EF ville De da stemme for eller mot?"

	mai	Prosent mai	juni	Prosent juni	juli	Prosent juli	august	Prosent august	Valget
Mot	663	53,8	707	54,4	690	53,5	703	54,8	53,5
For	570	46,2	593	45,6	600	46,5	580	45,2	46,5
Blankt	385		318		343		347		
Totalt	1618		1618		1633		1630		
Sum av svar	1233		1300		1290		1283		

Vi ser her at prosenten for og mot var nokså stabile. Det var bare 1.3 prosentpoeng forskjell fra den laveste og høyeste oppslutningen til for og mot. For hadde sin høyeste oppslutning i juli og på selve valget, men hadde sin laveste i august.

Kap 4.Regjeringsspørsmålet

Der hvor handelsavtalen var en sak som omhandlet økonomi, økonomiske autoriteter, og informasjon, så var regjeringsspørsmålet annerledes. I dette temaet handlet det ikke om å gi masse informasjon om hva som kom til å skje hvis regjeringen gikk av, det handlet om å spille på følelser og skremser. Dette var et tema som ja-siden tok opp, og noe som dukket opp under EF-debatten i små intervaller. Men i slutten av august ga regjeringen beskjed om at den kom til å gå av hvis svaret ble Nei.

Aftenposten

Allerede 22.august rapporterte Aftenposten "Regjeringen Bratteli går av"⁷⁷, og dagen etter kom det på forsiden "Regjeringen ber om tillit gjennom EF-ja fra folket"⁷⁸. Dagen deretter står det igjen på forsiden "Regjeringen Bratteli går av, hvis folket sier 'Nei' til EF"⁷⁹. Bratteli ble sitert på at et "klart 'ja' i EF-saken tjener landet på kort og lang sikt". Kåre Willoch ble sitert i samme utgave på at "det er naturlig at de som går mot, overtar" Venstres Gunnar Garbo ble sitert på at dette var et press på velgerne.

Norvald Lyngstad fikk spalteplass hvor han prøvde å roe ned debatten litt. Han påpekte at det ikke var noen stor krise om regjeringen gikk av. Det var uansett stortinget som kom til å ta ansvar etter avstemningen, og det kom mest sannsynlig til å bli en regjering med et godt parlamentarisk fundament.

Høyres Petter Thomassen mente derimot at det kom til å bli politisk kaos. Han skrev at han ikke respekterte de markedsmotstanderne som prøvde å løpe fra ansvaret som "eventuelt kan tenker å bli følgen av deres holdning og handling"⁸⁰ Jeg vil si at dette er rart, med tanke på at det var regjeringen som stilte kabinettsspørsmål knyttet til avstemningen bare en måned før valgdagen. Det må dermed kunne hevdes at det var Bratteli som løp fra ansvar, dersom det i det hele tatt skal kunne påstås at det var noen som løp fra ansvaret.

⁷⁷ Aftenposten 22.aug

⁷⁸ Aftenposten 23.aug

⁷⁹ Aftenposten 24.aug

⁸⁰ Aftenposten 4.sept

Det er interessant at Jens Wisløff i et innlegg i Aftenposten⁸¹, skrev at det ikke var Bratteli som la noe press på velgerne, men at det var "Korvald og Borten som nu legger press på avstemningen- ikke Bratteli!"⁸² Grunnen til dette "presset" fra Borten og Korvald var at de, etter hans syn, ga "en ufullstendig og til dels uriktig fremstilling ved handelsavtalen."

Thomas Chr. Wyller beskrev kabinettspørsmålet og fokuset det hadde fått i pressen som "grotesk."⁸³ Han kritiserte regjeringen for å ha underminert folkeavstemningen ved ulike anledninger. Han nevnte hvordan regjeringen mobiliserte embetsverket, og deretter hvordan ja-siden fikk mer støtte til å drive kampanje. Han beroliget også leseren om at det uansett ville komme en regjering etter valget hvis det ble nei. Wyller rettet seg også mot arbeiderparti velgere og skrev "Arbeiderpartiets tilhengere kan holde seg til Gerhardsens ord, stemme nei og fortsatt være gode partifolk," mente han.

Aftenposten rapporterte om et foredrag Kåre Willoch holdt "motstanderne engstelige for ansvar for egne handlinger"⁸⁴ Kåre Willoch påsto at motstanderne måtte stå for regjeringsansvaret dersom det ble nei. Et nei ville være nei-siden sin handling og dermed deres ansvar.

"regjeringsmakt og ansvar"⁸⁵ Erik Kjøs mente at det ikke bare var motstanderne som måtte ta ansvar, men alle partiene i stortinget, hvis det ble nei. Kjøs hevdet at hvis det ble "politisk kaos", så var det hverken motstanderne eller tilhengers feil, og i alle fall ikke folkets feil. Det ble i så fall alle i stortingets feil, og de som skyr unna ansvarets feil. Dette handlet nemlig ikke om ja eller nei, det handlet om Norges politiske system. Kåre Willoch svarte 13.september. At noe av det Kjøs skrev, var sant, men at hverken Høyre eller Arbeiderpartiet hadde ansvar for å få en regjering på plass. De ville imidlertid ikke forhindre en mindretallsregjering, og ville gi den nye regjeringen arbeidsro. Uansett om det ble ja eller nei, så kom det til å være en mindretallsregjering, så dette var ikke noe nytt i Norges historie.

I et innlegg den 22.sept, forklarte Bratteli hva valget innebar: Om Norge skal bli medlem av EF eller ikke. Her nevnte han ikke noe om kabinettspørsmålet, bare at han og regjeringen sa JA.⁸⁶

⁸¹ Aftenposten 26.aug

⁸² Aftenposten 26.aug

⁸³ Aftenposten 5.sept

⁸⁴ Aftenposten 5.sept

⁸⁵ Aftenposten 11.sept

⁸⁶ Aftenposten 22.sept

Lørdag 23.september var for mange den siste avisen de kom til å lese før valget. Her kom Aftenposten med overskriften på forsiden: "Motstanderne tør ikke ta ansvaret"⁸⁷, og en artikkel "Nei-folk, kom frem og si dere vil ta ansvar!"

Den 25.september, avstemningsdagen, finner man et siste innlegg om regjeringsspørsmålet. Det kom fra Karl Sanne som reagerte på Thomas Wyllers innlegg. Han mente i motsetning til Wyller at regjeringens avgang hvis det ble nei var helt greit. Andre ting som Folkebevegelsen hadde gjort var "grotesk", i alle fall mer "grotesk" enn å stille kabinettsspørsmål. Han pekte på ting som; vardebrenningen, 'salg av Norge'-slagordet, bruken av nasjonale symboler, og andre nasjonalistiske virkemidler.

Det la et stort press på velgerne at regjeringen kom til å gå av hvis det ble et nei. Dette fikk de selvfølgelig kritikk for, fra nei-siden som mente at dette ga valget en helt annen karakter enn det som var meningen. Aftenposten svarte på denne kritikken i en leder. De rakk ned på motstanderne og skrev at "EF-motstanden under sin systematiske fornektelse av de enkleste og klareste fakta har forsøkt å fornekte også denne innlysende konsekvens av et eventuelt nei-flertall."⁸⁸ Jeg vil si at det var klart at Aftenposten aktivt støttet Brattelis ultimatum. I denne saken er det stikkord som ansvar, tillit, og stabilitet som viste seg. Tilhengerne sa at de tok ansvar, imens motstanderne var engstelige for ansvar.

Nationen

"Når saken ikke kan vinnes med argumenter: EF-valg blir til regjeringsvalg."⁸⁹ Og "Bratteli spiller høyt" Nationen skrev om Gerhardsen og hvordan han sa at regjeringsspørsmålet ikke passet til avstemningen, og hvordan dette satte press på velgerne.

De skrev på forsiden "Arbeiderpartiet vil ikke styre etter folkets vilje"⁹⁰. De hevdet at å sette kabinettsspørsmål var en "trussel" ovenfor velgerne. De karakteriserte dermed Arbeiderpartiet og Høyre som surmulere for å ikke ville ta regjeringsansvar. Derimot skrev de at "det står ansvarlige politiske partier klare til å overta og sørge for at landet får en regjering."

⁸⁷ Aftenposten 23.sept

⁸⁸ Aftenposten 28.aug

⁸⁹ Nationen 34.aug

⁹⁰ Nationen 25.aug

Fra stortingsrepresentanter innen AP kom uttalelsen "Alle velgerne må stemme etter sin overbevisning."⁹¹

Nationen mente at regjeringen gikk imot det Arbeiderpartiet sto for, og det folkeavstemmingen sto for: "Brattelis kabinettsspørsmål brudd med forutsetningene"⁹², "Brattelis EF-linje vil gjøre AP. udemokratisk"⁹³, "AIK i åpent brev til statsministeren: Er ikke EF-motstanderne lenger velkommen i AP?"⁹⁴, og "fremtredende AP-mann beklager regjering avgjørelse: har gjort avstemmingen til et regjeringsvalg"⁹⁵. Nationen skrev også at: "AP og Høyre truer med politisk kaos"⁹⁶, men at stortinget kom til å ordne opp: "Korvald om situasjonen ved et nei-flertall: Alle partier plikter å medvirke til det beste resultatet."⁹⁷

Nationen skrev ikke like mye som andre aviser om kabinettsspørsmålet, men det de skrev var kritisk mot regjeringen. Det kan virke som at de klagde på at Bratteli spilte dette kortet.

Dagbladet

Per Vassbotn skrev i en artikkel "all makt i folkets hånd"⁹⁸. Han kom med sterk kritikk til Brattelis beslutning. Han skrev at trusselen om avgang kom til å henge over velgerne på valgdagen. Han mente at regjeringsspørsmålet kom til å trappe opp debatten. Han trodde at dette kom til å påvirke arbeiderparti-folk hardere enn vanlige velgere. Han så på AIK som nøkkelspillerne i kampen. Hvis de greide å få velgerne til å se flere trekk framover, og ikke være nærsynte. "da kan seieren være innen rekkevidde."

AUFs Rune Gerhardsen skrev i en kommentar i samme utgave om lojalitet og tillit. Bratteli satte regjeringen på spill i håpet om at tilliten og lojaliteten til partiet skulle dra med seg velgerne. Rune Gerhardsen mente at tillit og lojalitet måtte bygges på gjensidig respekt for hverandres meninger og motiver. Han mente at blind lojalitet var en av demokratiets farligste fiender. "Når en følger en leder uten motforestillinger, da er det fare på ferde."

⁹¹ Nationen 28.aug

⁹² Nationen 29.aug

⁹³ Nationen 6. sept

⁹⁴ Nationen 7. sept

⁹⁵ Nationen 13. sept

⁹⁶ Nationen 4.sep

⁹⁷ Nationen 15. sept

⁹⁸ Dagbladet 24.aug

25. august stilte Dagbladet spørsmålet "krass og bitter reaksjon på Bratteli: Splittes A-partiet?"⁹⁹ og skrev i lederen "Budskapet fra Gjøvik" om Brattelis kabinettsspørsmål. Kabinettsspørsmålet var ikke noe nytt, og endret ikke noe i valgkampen, mente de. Det kabinettsspørsmålet viste var at regjeringen var svak og usikker. Dagbladet mente at beslutningen kom for seint, og at det bare kom til å øke bitterheten i debatten.

Reidar T. Larsen. (formann i Norges kommunist parti) skrev i en kommentar "i alle fall gleder han høyre"¹⁰⁰. Han mente at AP bare skadet seg selv med å sette kabinettsspørsmål om saken. Han "truet" med at Høyre satt og ventet på å høste resultater. "42 stortingsmenn trosser Bratteli"

Kjell Magne Bondevik (formann i KRFU) skrev kommentaren "høy pris" I denne kommentaren uttrykte han sin forvirrelse over Brattelis kabinettsspørsmål. Han så på det som verken unaturlig eller overaskende at Bratteli stilte kabinettsspørsmål. Det var derimot overaskende at Bratteli erklærte at det ikke kom på tale at det skulle bli noen slags form for Arbeiderparti regjering. Bondevik mente at dette gikk imot partiets eget landsmøtevedtak, og at dette gjorde debatten enda mer tilspisset.¹⁰¹

I lederen "ingen dommedag" hevdet Dagbladet at ja-pressen var overdramatiske. De påpekte at Stortinget vil være det samme, og at de hadde tillit til at systemet skulle gi landet et lederskap som kunne forhandle frem en frihandelsavtale.¹⁰² I en annen artikkel skrev avisen: "Bratteli på tilbaketog i regjeringsspørsmålet: utelukker ikke ny Arbeiderparti-regjering etter en tid"¹⁰³

Dagbladet viste også til at AP-mannen Tryggve Bull ikke stolte på Bratteli: "Trygve Bull stemmer ikke ja til Bratteli: -Hans uttalelser på Gjøvik en provokasjon som leder til partistrid."¹⁰⁴ Andre overskrifter i Dagbladet var "Nei til Bratteli- et ja til Gerhardsen" og "Krisen løses i Stortinget"¹⁰⁵

I kommentaren "vilje til makt"¹⁰⁶ skrev Høyres Inge Lønning at det var rart hvordan motstanderne kalte Brattelis regjering umoralsk og hemningsløs, men likevel ville beholde

⁹⁹ Dagbladet 25.aug

¹⁰⁰ Dagbladet 28.aug

¹⁰¹ Dagbladet 29.aug

¹⁰² ibid

¹⁰³ Dagbladet 30.aug

¹⁰⁴ Dagbladet 31.aug

¹⁰⁵ Dagbladet 6.sept

¹⁰⁶ Dagbladet 6.sept

regjeringen. Han mente at motstanderne burde vært glade for at Bratteli ville gått av hvis det ble nei, iallfall hvis de faktisk mente at regjeringen var "umoralsk"

Det var et par overskrifter til som var mye av det samme som allerede hadde blitt skrevet. Skribentene ytret sin forvirrelse over Bratteli sin avgjørelse, som man kan se i artikkelen "jeg skjønner ikke hva Bratteli driver på med"¹⁰⁷. De skrev også at nei-folkene på stortinget kom til å ta ansvar for at en ny regjering skulle komme på plass.

Arbeiderbladet

Det er naturlig at Arbeiderbladet skrev mest om regjeringsspørsmålet med tanke på at det var deres regjering og parti dette handlet om. Det var cirka dobbelt så mange artikler i Arbeiderbladet som hadde noe med regjeringsspørsmålet i september, enn i Dagbladet og Aftenposten. Cirka 29 artikler mot 15 i både Dagbladet og Aftenposten, mens Nationen bare hadde 8 artikler. I august da regjeringen uttalte seg var det 16 artikler i Arbeiderbladet, 15 i Dagbladet, 13 i Aftenposten, og 7 i Nationen.

Arbeiderbladet presenterte spørsmålet slik: "Arbeiderpartiet ber om velgernes tillit: Regjeringen går ved nei-flertall"¹⁰⁸, "regjeringen ber om folkets støtte", "NEI til EF er også NEI til A-regjering"¹⁰⁹ "Vis regjeringen tillit ved å stemme JA til EF"¹¹⁰. De viste også til avisen "vårt land" som skrev: "vårt land: naturlig at Regjeringen går av ved nei-flertall"¹¹¹.

Vi kan se på disse overskriftene at Arbeiderbladet fulgte regjeringens linje lojalt. For Nei-velgere innen AP ble det gjort klart at et Nei gikk imot partiet, mens å stemme Ja var å ha tillit til regjeringen og partiet, så var en nei-stemme en stemme for mistillit.

I lederen "Nødvendig klarhet"¹¹² reagerte Arbeiderbladet på kritikken fra motstanderne. Motstanderne mente at regjeringen la press på velgerne, og gjorde valget til et regjeringsvalg, skrev avisen: "Man har gjort valget til et spørsmål om tillit til Arbeiderpartiet og Regjeringen, sies det." Det er litt uklart i denne lederen om Arbeiderbladet motsa at det var et spørsmål om tillit, eller om de bare motsa de andre argumentene som motstanderne kom med. Vi ser jo klart

¹⁰⁷ Dagbladet 8.sept

¹⁰⁸ Arbeiderbladet 23.aug

¹⁰⁹ Arbeiderbladet 25.aug

¹¹⁰ ibid

¹¹¹ Arbeiderbladet 26.aug

¹¹² Arbeiderbladet 26.aug

og tydelig at det hadde blitt til et spørsmål om tillit, og Arbeiderbladet støttet den oppfatningen hvis vi ser på avisens artikler som handler om tillit, men Arbeiderbladet motsier i hvert fall kritikken om at kabinettspørsmålet var unaturlig eller et press. De mente tvert imot at det hadde vært uansvarlig om Regjeringen *ikke* hadde svart på om de ville gå av eller ikke i forkant av folkeavstemningen. De greide også å trekke inn litt negativt om handelsavtalen og litt positivt om EF sin fredsskapende jobb i lederen, men i hovedsak handlet den om kabinettspørsmålet.

"det har aldri vært tvil om at Regjeringen må gå av ved et nei-flertall" stod det på forsiden av Arbeiderbladet 28.aug, med overskriften "A-regjeringens politikk en helhet som vi ikke kan dele." Her skrev partisekretæren i AP Ronald Bye om at regjeringen bare diskuterte om de skulle si ifra om avgangen eller ikke. "protest fra 11 A-representanter 'Regjeringsvalg gir unødig press' Guttorm Hansen: ingen er bedt om å stemme mot egen overbevisning"¹¹³ Det er noe uklart i Arbeiderbladet om man kan stemme Nei, og fortsatt være i partiet: "Det er ikke bare et nei til de femten personene i Regjeringen hevdes det, men det er et nei til hele Arbeiderpartiets holdning om hvordan partiet skal arbeide i framtida"¹¹⁴ men i en annen artikkel hevdes det at ingen blir bedt om å stemme mot sin overbevisning. Noe som imidlertid dukker opp igjen og igjen i Arbeiderbladet er at avisen ikke forsto motstandere som påsto at Regjeringen gjorde valget til et Regjeringsvalg og at Brattelis erklæring ville svekket betydningen av folkeavstemningen.¹¹⁵

Arbeiderbladet fortsatte med enda flere artikler som handlet om tillit: "Du avgjør! Arbeiderpartiet ber om ditt ja. A-velger JA-velger"¹¹⁶, "et nei til ef er nei til regjeringen"¹¹⁷, "Fleischer er enig med Bratteli -eneste riktige å gå ved et nei-flertall"¹¹⁸, "Jeg har tillit til regjeringen Bratteli"¹¹⁹, og "JA til samarbeid- JA til A-regjering"¹²⁰. Det handlet også om at Nei-siden måtte ta ansvar, og at regjeringen ikke hadde gjort noe feil ved å si at de ville gå av: "Nei-gruppen må ta ansvar for handelsavtale med EF.", " Guttorm Hansen: Regjeringen har ikke bedt om råd"¹²¹, "Hvem skal sitte i NEI-regjeringen? Bratteli: -Fordel om de sa fra om dette"¹²²,

¹¹³ Arbeiderbladet 28.aug

¹¹⁴ ibid

¹¹⁵ Arbeiderbladet 29.aug

¹¹⁶ ibid

¹¹⁷ Arbeiderbladet 4.sept

¹¹⁸ Arbeiderbladet 5.sept

¹¹⁹ Arbeiderbladet 6.sept

¹²⁰ Arbeiderbladet 23.sept

¹²¹ Arbeiderbladet 8.sept

¹²² Arbeiderbladet 16.sept

"regjeringen har ikke lagt press på velgerne"¹²³. De hevdet at: "Motstanderne ønsket regjeringsavklaring"¹²⁴

Dette var et vidt utvalg av overskrifter som støttet regjeringen og stilte seg positive til Brattelis kabinettsspørsmål. Jeg har tatt med to bunker med overskrifter fra Arbeiderbladet. Vi kan se at dette allerede er flere enn alle de andre avisene. Jeg vil påstå at leserne av Arbeiderbladet fikk med seg mange av disse overskriftene og at de ble påvirket av dem. Vi ser fra disse overskriftene at det var et stort press på velgerne. Det handlet om tillit til regjeringen, og at velgerne måtte stemme ja for at regjeringen skulle bli sittende. Men det var også et par innlegg som kritiserte regjeringen og Bratteli.

Thomas Chr. Wyller skrev et debattinnlegg som kritiserte regjeringens utspill. Han mente de endret på hva som var hovedproblemet og bi-problemet i valget. Velgerne ble bedt om å stemme Ja for å redde Regjeringen. De ba ikke om råd, de ba om tillit.¹²⁵ Wyller mente at å stille kabinettsspørsmål var den siste dråpen i begeret. Dette var fordi utenriksdepartementet allerede hadde blitt satt i arbeid for å støtte ja-siden. Det var også en sak tidligere i året hvor ja-siden fikk mye mer i statsbevilgninger enn det nei-siden fikk. Han pekte til Einar Gerhardsens toleranselinje som gikk utpå at man kunne stemme nei og fortsatt være en god Arbeiderparti velger.

Tormod Hermansen og Gudmund Hernes kom med skarp kritikk av Bratteli i debattinnlegget "partiet og regjeringsansvar." De mente at Arbeiderpartiets velgere ble presset, og satt ovenfor en alvorlig lojalitetskonflikt. De prøver å vise til Gerhardsens uttalelse. Den mest originale kritikken og deres viktigste punkt var likevel at Bratteli utelukket en Arbeiderpartiregjering. De mente at en AP-regjering kunne vært en rimelig løsning selv om det ble nei. Brattelis standpunkt gikk nemlig mot Aps landsmøtevedtak som sa at uansett hva som skjedde i folkeavstemmingen så ville AP "uoppholdelig fortsette å kjempe for at vårt parti skal ha styring i de folkevalgte institusjoner."¹²⁶

I innlegget "Nei velger er også A-velger"¹²⁷ mente også Sidsel Bauck at Regjeringen gikk for langt med å stille kabinettsspørsmål, og at de gikk imot hva som ble sagt på landsmøte. Det ble en

¹²³ Arbeiderbladet 20.sept

¹²⁴ Arbeiderbladet 21.sept

¹²⁵ Arbeiderbladet 6.sept

¹²⁶ Arbeiderbladet 7.sept

¹²⁷ Arbeiderbladet 11.sept

rød tråd gjennom de fleste av nei-sidens innlegg, dette gikk imot det som tidligere var avklart, noe som satte ekstra press på nei-folk innen partiet.

Ja og Nei-siden sin propaganda

Når man ser på artiklene og argumentene begge sidene kom med kan man se klare posisjoner. Ja-siden mente at det var **naturlig** for Regjeringen å gå av. Regjeringen ba om **tillit** fra folket. Tilhengerne mente at Regjeringen var **ansvarlige** ved å si ifra at de kom til å gå av. De kritiserte EF-motstanderne som ikke hadde gitt beskjed om hva slags regjering som kom etter avstemmingen. Hvis motstanderne ikke gjorde dette så var de **uansvarlige**. Ved å stemme ja så sikret man politisk **stabilitet**. Men ved å stemme nei ville det blitt politisk **kaos**.

Nei-siden brukte andre ord for å påvirke folk. De mente at Regjeringen satte et alvorlig **press** på velgerne, da de satte kabinettsspørsmål. Mange mente at dette var **umoralsk, og grotesk**. De refererte til **Gerhardsen** sin uttalelse om at en kunne stemme nei og fortsatt være god partimann. Mange spesielt innen Arbeiderpartiet mente at regjeringsspørsmålet gikk imot det som ble vedtatt på **landsmøte og partiprogrammet** om at Arbeiderpartiet alltid skulle streve etter politisk makt. Nei-siden mente til **ro** og tillit til det politiske systemet.

Aftenposten var generelt positive til Regjeringen og hadde for det meste ja-innhold. De hadde tre artikler som var skrevet av motstandere. De var dermed ikke helt ensidige. De hadde mange artikler som siterte politikere. Noen man kunne se ofte var Kåre Willoch, Trygve Bratteli og Guttorm Hansen.

Nationen skrev lite om saken, men var nokså kritiske til Regjeringen. For det meste skrev de om hvordan AP og Høyre presset velgerne, gjorde valget til et regjeringsvalg, og var udemokratiske. De skrev at de andre partiene kom til å ta ansvaret som Bratteli kastet fra seg. Det var ingen artikler som støttet Regjeringens bestemmelse.

Dagbladet hadde for det meste artikler som kritiserte Brattelis kabinettsspørsmål, og som oppfordret til ro. Det virker som de fleste artiklene prøvde å treffe AP-velgere. Det ser ut som de vinklet artiklene slik at en AP-velger som var usikker på lojaliteten og tilliten fortsatt kunne tro han var en fast AP-velger. Dette gjorde de ved å bruke konklusjonen fra Aps landsmøte om at en person måtte stemme etter egen overbevisning, og at partiet alltid skulle strekke seg etter politisk makt.

Arbeiderbladet var som sagt den avisen med flest innlegg. De hadde cirka like mange motinnlegg som Aftenposten selv om de hadde dobbelt så mange artikler. Redaksjonen var også mer involvert i saken enn det de andre avisredaksjonene var. Artikkene deres prøvde veldig hardt på å få folk til å tro at Regjeringen ikke kom med press mot velgerne. De skrev at det ikke var press. Det var naturlig at regjeringen skal gå av. Motstanderne ville ha et svar om regjeringen skulle gå eller ikke. Det var aldri et spørsmål om de skulle gå av eller ikke, men om de skulle offentliggjøre det før valget. De prøvde veldig hardt å overbevise folk om at dette ikke var ment som press, eller som en taktisk manøver.

Aftenposten og Arbeiderbladet støttet Regjeringen sitt vedtak om å gå av dersom det ble nei-flertall. De hadde begge artikler som bagatelliserte motstandernes kritikk om at kabinettspørsmålet la press på velgerne. Jeg vil si at Regjeringen la press på velgerne. De mente at det var naturlig at en regjering skulle gå av hvis de ikke fikk tillit fra folket og at de gjorde det riktige ved å si ifra at de kom til å gå av. Det er sant, men hvis dette var så åpenbart og moralsk riktig av dem, så burde de sagt dette tidligere. De nevnte hvordan motstanderne hadde lyst på svar. Det er sant, men de nevnte ikke at motstanderne hadde lyst på svar mye tidligere sånn at man kunne bruke tiden til å tenke over konsekvensene. De ventet derimot til en måned før valget med erklæringen, noe som ikke gir mye tid til velgerne. Dette gikk også imot det de hadde vedtatt tidligere på landsmøtet. Hvis det var så åpenbart at de ville gå av ved et nei burde de uttalt dette på landsmøtet og ikke ført motstanderne innen partiet bak lyset. Jeg vil si at dette var et press på velgerne, spesielt på Arbeiderparti-velgerne. Jeg mener også at Arbeiderbladet og Aftenposten støttet og spredte dette presset i den grad at de også la press på leserne.

Det må sies at Aftenposten og Arbeiderbladet var de to avisene som hadde artikler som gikk imot deres overbevisning. Det kan ikke sies om Dagbladet og Nationen. Dagbladet og Nationen var kritiske til regjeringen og kabinettspørsmålet de stilte ovenfor velgerne. De hadde et ensidig fokus rundt temaet. Det ser ikke ut som dette var et tema som var veldig viktig for Nei-siden. De var mer opptatt av å roe ned der hvor tilhengerne ville opphisse.

Nationen var litt mer aggressive med anklagelser enn det Dagbladet var. De la ikke noe press på velgerne, og det var kun deres ensidighet som slår ut på Bakir et al. Sitt rammeverk. Men det er klart at dette var manipulerende tekster. De anklaget Regjeringen for å være udemokratiske og uansvarlige. Nationen hadde veldig få artikler om dette temaet, så det er ikke veldig ille.

Dagbladet har flere artikler, men har en mildere reaksjon til regjeringsspørsmålet. De hadde for det meste ensidige artikler de også, bortsett fra innlegget til Inge Lønning som ikke akkurat er for eller mot, men er litt kritisk til motstanderne.

Var dette propaganda av Dagbladet? På den ene siden fremstilte Dagbladet denne saken som noe som var blåst opp i pressen fra ja-siden. Det at Bratteli stilte kabinettsspørsmål var, i det store og hele, en bagatell og konsekvensene ville vært veldig små. Det ville kommet en mindretalls regjering med SP, V og KRF og de ville regjert i et år fram til et nytt valg. Det eneste spørsmålet hadde blitt hvem som skulle bli statsminister og hvem ville fått de ulike ministrene. Dette ville også hatt relativt liten betydning. Det var veldig lite Dagbladet skrev som ikke bare var informativt.

På den andre siden hadde de artikler som "jeg skjønner ikke hva Bratteli driver på med" og "i alle fall gleder han høyre." Det virker som at disse to artiklene prøvde å fremstille Bratteli som dum. Det var også noen artikler som advarte Bratteli om splittelse i partiet. Denne splittelsen kom til å skje da AIK dannet eget parti og deltok i stortingsvalget 1973 som en del av Sosialistisk Valgforbund. Jeg tror ikke Dagbladet skrev eller publiserte artikler som hindret et informert valg, og jeg tror heller ikke de skrev manipulerende tekster. Dette er to ting som jeg la vekt på for å se om noe skulle være propaganda eller ikke. Men vi kan også se på Smith sin definisjon igjen, hvor han definerer "urasjonelle teknikker"¹²⁸ som en primær karakterisering for propaganda. Han legger vekt på at en påstand må kunne overleve nøye granskning fra "rimelige folk." De argumentene Dagbladet løftet opp var at Stortinget kom til å kunne innsette en regjering, at det ikke kom til å bli kaos, og at Bratteli gjorde en feil ved å sette et for stort press på velgerne som kunne i verste fall føre til en splittelse av partiet. Det at Stortinget ville sette på plass en Regjering er en selvfølge. Hvis ikke ville Norge hatt et større problem enn EF eller at Bratteli ville gå av. At det ville bli en mindretallsregjering er ikke noe spesielt. Regjeringen Bratteli var en mindretallsregjering, så det ville bare bli byttet om mellom to mindretallsregjeringen. Om splittelsen ville komme som følge av valget var litt mindre klart. Det virket som en splittelse hadde kommet uansett ved et nei, fordi medlemmene av AIK hadde et vidt forskjellig utenrikspolitisk syn enn AP. Det at Bratteli truet med å gå av tror jeg bare gjorde det klarere. De ble også ekskludert med hjelp av slagordet "A-velger er JA-velger." Jeg tror at

¹²⁸ Smith 81

begge argumentene de kom med var rimelige. Jeg vil dermed si at Dagbladet ikke bedrev noe klar propaganda i denne saken.

Grunnen til at de to motstanderavisene hadde så forskjellig tone var fordi: Nationen var mindre involvert i debatten rundt regjeringsspørsmålet. Nationen var Bondelagets talerør, imens Dagbladet var løst knyttet til Venstre som var splittet i saken. Dagbladet sine artikler og kommentarer var ofte skrevet av unge politikere som Rune Gerhardsen og Kjell Magne Bondevik. Nationen ville ikke truffet velgere som hadde blitt påvirket av kabinettsspørsmålet. Nationen sine lesere ville ikke brydd seg like mye som en Arbeiderparti-velger. Dagbladet hadde derimot et mye større publikum som sannsynligvis ville blitt påvirket av kabinettsspørsmålet. Dagbladet måtte dermed mane til ro og tillit til Stortinget. Dagbladet måtte konkurrere mot andre aviser for å få solgt avisen på en annen måte en Nationen. Nationen hadde en veldig spesifikk målgruppe. Dagbladet prøvde å nå ut til et størst mulig publikum.

Kap 5. Hva skrev avisene om?

Jeg har nå sett på de fire avisenes fremstilling av to temaer som dukket opp mot slutten av debatten. Handelsavtalen som ble aktuell etter at Sverige fikk sin, og regjeringsspørsmålet etter erklæringen i Gjøvik. Dette er bare to temaer av mange som ble dratt frem gjennom debatten. To andre som ble aktuelle mot slutten var det generelle europeiske samarbeidet og EF sitt fredsskapende arbeid. Samarbeidet ble enda mer aktuelt etter Vest-Tysklands forbundskansler Willy Brandts besøk i Oslo. Fredsarbeidet ble aktuelt etter fredsmøte på Telavåg. Dette var to arrangementer som ble holdt av Ja-siden.

Andre temaer som ble tatt opp mot slutten av debatten var spørsmålet om trygd. Ville EF styre trygdebetalingene? Et annet tema som dukket opp helt til slutt var oljen. Den fikk 6 artikler i alle avisene bortsett fra Arbeiderbladet som skrev 10. Her var motstanderne sikre på at EF ville kontrollert oljen hvis man ble medlem. Tilhengerne mente at den eneste muligheten for å utvikle oljeindustrien var å bli medlem.

Hvis man bare ser på de to sakene jeg skrev om kan man få et nokså positivt inntrykk av Dagbladet. Konklusjonen jeg kom med i begge sakene reflekterte godt for dem, i motsetning til de andre avisene. Hvis man ser på andre saker så er det litt annerledes. De skrev mange artikler som generelt var mot tilhengerne, og artikler som var positive til motstanderne. Grunnen til at jeg valgte de to temaene var fordi jeg syntes handelsavtalen var interessant, og jeg trodde dette var noe nei-siden hadde muligheten til å argumentere godt for. Regjeringsspørsmålet var også interessant, dette var på den andre siden noe som tilhengerne ville kunne bruke godt. Det at Bratteli stilte kabinettspørsmål var også noe som satte et stort inntrykk på debatten i ettertid. Jeg trodde det ville bli en god sak for tilhengerne og en god sak for motstanderne.

Hvilke saker var ellers viktigst for avisene? Jeg lagde noen kategorier, eller temaer, for artikler som avisene skrev om. Temaene jeg skrev opp var: Skipsfart. Handelsavtale. Økonomi/industri. Jordbruk/fiske/distrikt. Miljøvern. Selvstendighet/union/samarbeid. Sosialpolitikk. Kvinnesak. Sikkerhet/fred. Stabilitet og regjeringsspørsmål. Kultur. Og til slutt olje.

Jeg har også to kategorier som jeg har kalt "for motstandere/ mot tilhengere" og "for tilhengere/ mot motstandere" Dette er brede kategorier for artikler som ikke har noe med de andre temaene å gjøre. Det er artikler som ikke har noe om skipsfart, jordbruk, industri, eller noen av de andre

temaene. Her kan man finne innslag som "hvorfor jeg stemmer nei" fra Nationen, hvor de spurte forskjellige personer om grunner til at de ville stemme nei. Det samme hadde Arbeiderbladet, men for ja. Dagbladet hadde en daglig spalte som het "fra grasrota" hvor de snakket med folk rundt omkring i landet. Ofte var denne spalten fokusert på nei-siden og bar preg av å fremme nei-siden sine positive sider, og senke ja-siden sine. Et annet eksempel på dette var Aftenposten som noen ganger skrev om pøbelstreker eller lignende som nei-siden hadde gjort. Disse to kategoriene er de største i september for alle avisene. Antall artikler med dette som tema står i Tabell.5. I juli var dette nesten de to kategoriene som ble skrevet minst om. I august var de størst i Aftenposten og Dagbladet. Arbeiderbladet hadde bare to artikler, og Nationen hadde mange, men jordbruk og union var mer populære. Prosentvis i september hadde Arbeiderbladet flest "for" artikler for den andre siden. De hadde 22% av artikler som gikk mot deres eget syn. Aftenposten hadde 17%, dagbladet hadde 15%, og Nationen hadde 2%.

Tabell.5

	juli		august		September	
Aftenposten	2	7	5	23	9	45
Dagbladet	7	4	25	6	41	7
Nationen	2	0	20	0	48	1
Arbeiderbladet	0	7	0	2	19	66
	Mot tilhengere/for motstandere	Mot motstandere/for tilhengere	Mot tilhengere/for motstandere	Mot motstandere/for tilhengere	Mot tilhengere/for motstandere	Mot motstandere/for tilhengere

Utenom å snakke opp sin side, eller snakke ned den andre, så lå det forskjellige temaer på toppen for hver avis. Aftenposten skrev 29 artikler om både samarbeid, og om økonomi. Dagbladet skrev overaskende nok mest om økonomi med 17 artikler. Jeg ville trodd at en nei-avis kom til å skrive mest om union. Økonomi var ofte det ja-siden lokket med.

Nationen på den andre siden var ikke overaskende og skrev 44 artikler om union, og 39 om jordbruk. Arbeiderbladet skrev mest om samarbeid med 37 artikler, økonomi hadde 35 artikler, handelsavtalen hadde 31 artikler, og regjeringsspørsmålet hadde 29.

Dagen før valget

Avisene brukte den 23. september som en siste appell til velgerne. De la frem sine politiske tanker og begrunnet de på ulike måter. De brukte forskjellige ord, og forskjellige måter på å overtale leserne.

Den 23. september, på leder plassen skrev Aftenposten "Derfor ja." De skrev at Nei-siden hadde fra starten, før forhandlingene var ferdig, vært mot EF. Motstanderne visste fra første stund at selvstendigheten ville gå bort og at fiskere og bønder ville få dårligere kår. Aftenposten skrev at motstanderne gikk tilbake på hvert eneste punkt gjennom debatten etter at tilhengerne hadde klargjort påstandene. Aftenposten mente at Folkebevegelsen bare ville skape usikkerhet og forvirring. "denne bevegelsen har ikke villet, og vil ikke, ta noe ansvar. Og den har intet alternativ." Det er litt underlig at en særorganisasjon skal ta ansvar for ting som kom til å skje i regjeringen og stortinget. Jeg tror Aftenposten ikke burde ha pekt på Folkebevegelsen og snakket om ansvar. Det er heller et tema for stortingspartiene. De fortsatte med å skrive at valget handlet om å bli med i et fellesskap av frie nasjoner hvor ingen dikterte eller ville bli diktert. Det handlet om samarbeid "om de veldige problemer og interessante oppgaver som fremtiden vil stille Vest-Europa overfor." Det kom ikke til å bli lavere levestandard, trygder, eller en ny livsstil. "De som ønsker å endre Norges kurs, de som ønsker å skape forvirring, ber oss å stemme nei. De som ønsker at vårt land fortsatt skal ha en fast forankring i det vest-europeiske fellesskap, som ønsker samarbeide og fellesskap, stemmer ja."¹²⁹

Aftenposten mente at motstanderne gikk tilbake på alle punkter, og at de ikke ville ta ansvar. De mente at medlemskap i fellesskapet var en fortsettelse av norsk utenrikspolitikk. Man kan argumentere om medlemskap var en fortsettelse av norsk utenrikspolitikk like mye som man kan argumentere for at det ikke var det. Det kommer an på hva man legger vekt på. Men at motstanderne gikk tilbake på hvert eneste punkt etter at tilhengerne klargjorde dem var feil. De nevnte fiske og jordbruk som en av de punktene motstanderne gikk tilbake på, men det var ikke sant. Motstanderne mente hele tiden at fiske og jordbruk ikke kom til å få det bra innen EF, og de trodde ikke på den tiårs garantien som EF kom med. Det var helt feil at motstanderne gikk tilbake på punkter.

¹²⁹ Aftenposten 23. sept

Aftenposten kjørte en skarp linje mot motstanderne. Bengt Calmeyer og Kjell-Olav Mathisen hadde allerede i 1974 skrevet om endringene i Aftenposten gjennom EF-debatten og skrev "Falne engler er som kjent de svarteste"¹³⁰, de mente at Aftenposten hadde ofte hatt god og nøytral redaksjonell standard, men under EF-debatten endret de holdning. De skrev også "Når Aftenposten blander referat/kommentar er det ikke antydning til skille. Både form, utstyr typografi, og plassering godtgjør at der er 'referat', mens det i virkeligheten dreier seg om en redaksjonell mening."¹³¹ Det må sies at Calmeyer var nei-mann, og medlem av AIK. Han hadde et stort bias mot Aftenposten.

I sin leder "La svaret bli nei"¹³² ba Nationen folk om å gå og stemme i avstemmingen. De ba leserne om å stemme selv om de ikke visste hele saken, eller om de syntes det var for komplisert. De skrev at folk ikke var ment til å være eksperter på alt, og at dette ikke var noen ekspertanalyse eller lignende. Det handlet om et råd fra folket. Nationen mente at dette var en så stor sak at det ikke var noen som kunne komme med en helt komplett analyse, og at ingen hadde nok kompetanse til å ta en helt riktig avgjørelse. De skrev at ingen kunne vite følgende av å bli medlem, men hvis man stemte nei så holdt Norge seg på akkurat samme sted som det allerede var. De vil ikke melde Norge inn i et felleskap som raskt kunne komme til å bli en union. De vil heller at tvilere skulle stemme nei, fordi man kunne vente og se hva EF ble til. Nationen viste også sin misnøye med hvordan embetsverket og statsmakt hadde blitt brukt til valgkamp. De slo ned argumentet om at medlemskap ga sikkerhetspolitisk trygghet, siden Norge allerede var forankret i NATO. En frihandelsavtale var også noe de mente var godt for Norge, siden man beholdt råderetten i landet og over de nye oljekildene. "La mandagens svar bli et klart nei. Det blir ikke noe nei til samarbeid, men til en fastbundet samarbeidsform som for tiden ikke er hensiktsmessig for vårt land."

Den eneste klare feilen som Nationen kom med, var det at Norge kom til å holde seg på samme sted. Hvis Danmark og Storbritannia ble medlemmer av fellesskapet så var det en stor forskjell fra tidligere. Norge ville ikke hatt det samme forholdet med de to landene lengere. EFTA kom nok heller ikke til å bli like viktig hvis Storbritannia ble medlem.

¹³⁰ Calmeyer & Mathisen 1974 s.133

¹³¹ ibid

¹³² Nationen 23.sept

I Arbeiderbladet sin leder "Foran valgets dag"¹³³ kom de med en annen konklusjon en Nationen. Der hvor Nationen mente at tvil og usikkerhet var vanlig og ville føre til nei, så mente Arbeiderbladet at man da måtte ty til tilliten til ekspertene og lederne. Det handlet om hvem man stolte på, og hva slags informasjon man stolte på. Arbeiderbladet pekte på en samlet regjering som ba folket stemme ja. De var kritiske til anklagen om salg av Norge. De trodde ikke noen som helst regjering ville gitt fra seg makt uten en veldig god grunn. De mente derimot at den råderetten Norge ville få i fellesskapet og Europa ville gjøre opp for den man ville gitt fra seg innenriks. De mente at dette sikret fred og stabilitet i Europa. Hvis Norge ikke ble medlem, så ville man blitt isolert alene i nord. Hvis det ble ja så ville arbeiderpartiregjeringen bli, men hvis det ble nei kunne man vente usikkerhet både utenriks og innenriks.

Det var nok usannsynlig at Norge kom til å bli isolert, eller at Norge kom til å ha noen effekt på å sikre fred i Europa. Det var nok også usannsynlig at det kom til å bli usikkerhet innenriks.

Dagbladet hadde en leder som var rett på sak "Stem nei!"¹³⁴ De startet med å si at realiteten ikke kom til å bli slik folk hadde spådd. EF kom nok ikke til å gi de godene tilhengerne "lokker med" eller de ulykkene motstanderne advarte mot. De mente at en frihandelsavtale ikke bare kom med positive sider, men det kom nok heller ikke økonomisk ruin og russisk dominans. "Den enkelte må derfor foreta en rolig avveining ut fra sitt eget syn på hva som er viktig og mindre viktig." Dagbladet mente at den økonomiske siden var minst viktig, og trodde det kom til å gå greit uansett utfall. De trodde heller ikke sikkerhetspolitikken kom til å bli påvirket. De mente derimot at mulighetene til å lede samfunnsutviklingen var viktige. De mente dermed at selvråderetten var det viktigste, fordi det var det som gjorde at Norge kunne styre samfunnsutviklingen. De var også usikre på EF sin framtid, og mente at det i verste fall kunne bli til en union hvor Norge ble en fjern provins.

Dagbladet var den avisen som kommer med den roligste appellen. De mente at folk burde stemme etter det de mente var viktigst.

De to ja-avisene virket litt mer arrogante enn nei-avisene. De kom med ulike påstander og profetier. Nei-avisene virket mer ydmyke når de sa at ingen kunne spå hva som kom til å skje, og

¹³³ Arbeiderbladet 23. sept

¹³⁴ Dagbladet 23. sept

at folk burde stemme etter egne verdier. De kom selvfølgelig med en appell for å få folk til å stemme nei.

Kap 6. EF-debatten i mediehistorisk perspektiv

Det liberale perspektivet

Media er kjent som "den fjerde statsmakt" og har stor påvirkningskraft på både folk og regjering. I media historie er det forskjellige synspunkter på media. Ifølge James Curran så kan man finne seks forskjellige narrativer for å forstå media historie. Man har det liberale, populistiske, feministiske, libertarianske, antropologiske, og det radikale.¹³⁵ Mange liker å se på media med det liberale synspunktet. Det går utpå at demokratiseringsprosessen i moderne demokratier som avskaffet eneveldige monarkier ble ekstremt styrket av media. Den liberale teorien bygger på to argumenter. For det første at media kjempet seg løs fra statlig kontroll. For det andre at folket ble myndiggjort av det frie media. Dette narrative har ulike fortolkninger, men i bunn og grunn har alle fortolkningene et positivt syn på pressen, og at pressen fremmet den demokratiske prosessen.¹³⁶ Curran forklarer at pressen var den første typen media som ble frigjort fra staten, deretter kino, og til slutt kringkasting.

BBC er Storbritannias fremste kringkastingsselskap. BBC følger de samme reglene som alle andre tv og fjernsynskanaler. Det eneste som skiller dem er at BBC får pengene via tv-lisens istedenfor reklame. Curran mener at BBC var frigjort fra staten fra 1950-tallet og utover.¹³⁷ BBC hadde likevel fram til 2007 et "board of governors" som regulerte BBC, og representerte publikumets interesser. Dette styret ble valgt av regjeringen, noe som kunne lede til partiske beslutninger. Styret skulle velge direktøren av BBC, de skulle sette mål og lage planer, og de skulle følge opp klager og ta dem til etterretning.

NRK er ofte sammenlignet med BBC. NRK var på den andre siden en statsinstitusjon fram til 1988, de var underlagt kultur- og vitenskapsdepartementet. NRK ble på lik linje med BBC finansiert via tv-lisens. NRK blir ledet av en kringkastingssjef. Det er også satt et kringkastingsråd. De uttaler seg om saker på eget initiativ og ved klager fra publikum. Dette rådet er valgt av regjeringen og stortinget. NRK har også hatt strengere og spesielle regler i motsetning til andre kanaler og BBC.

¹³⁵ James Curran (2002) *media and power* Routledge s.40

¹³⁶ Curran 2002 s.4-6

¹³⁷ Curran 2002 s. 5

Det er underlig hvordan Curran hevder at BBC frigjorde seg fra staten. De er fortsatt et statlig selskap, bortsett fra at regjeringen ikke kan bruke noe direkte innflytelse. Det er fortsatt indirekte virkemidler staten kan bruke for å kontrollere BBC.

Jeg tror ikke NRK er frigjort fra staten. De er ikke direkte styrt av regjeringen og har retningslinjer som hindrer det, men de er fortsatt en del av staten. Jeg tror de narrative Curran kommer med ikke tar for seg rollen til statlige medier godt nok. Curran skrev:

"When liberal histories of individual media are woven together, they thus provide a coherent narrative in which the core media system became free over a period of three centuries. The second theme of this narrative is that free media empowered the people. This is worth presenting in some detail since it is the crux of the liberal case."¹³⁸

Jeg vil påstå at dette perspektivet ikke burde fokusere alt for mye på en slags frigjøring fra staten. Denne frigjøringen ser man bedre i pressen enn kringkastingen. Kringkastingen blir friere etter hvert og statsmonopolet går bort. Men de statlige kringkastingsselskapene bidrar mye til å myndiggjøre og informere folket, og det bedre enn andre medieselskaper kan. Michael Bailey skriver om rollen til BBC på 1920-tallet. "The BBC's public service ethos, especially its commitment to educating and informing its listening public, is particularly important in this respect, not least because it filled the void created by an increasingly commercialized press."¹³⁹

Det samme gjorde NRK under EF-debatten. Der pressen skrev propaganda, så kom NRK med informasjon.

Vi ser at avisene er uenige i mange ting, og at de kommer med propaganda. Et spørsmål er om alle disse ulike meningene og propagandaen bygger seg opp til at man får en demokratisk media. Hvis en person leser alle disse avisene, så kommer han til å få mye informasjon fra begge sidene. Han kommer til å kunne se både at en handelsavtale kan kunne hjelpe Norge, men også at det ikke er like bra som et fullt medlemskap. Han kommer til å havne i en situasjon hvor han kommer til å måtte ta valg, både i hvilke saker som er viktige, men også hvilken informasjon å stole på. Dette er noe Dagbladet skriver i sin leder dagen før valget, men også noe Arbeiderbladet skriver om. Arbeiderbladet mener jo at tillit til autoritetene burde være noe som

¹³⁸ Curran 2002 s.5

¹³⁹Michael Bailey (2009) Narrating media history Routledge s.23

veier tungt når denne leseren tar et valg. I november 1972 samlet SSB statistikk på "Personer etter deres viktigste kilde til nyheter som gjelder andre deler av landet eller hele landet." tabell. 6 Og statistikk om "Personer etter deres viktigste kilde til nyheter om utlandet."

Tabell.6¹⁴⁰

	radio	fjernsyn	aviser	to eller flere av massemediene radio, fjernsyn, aviser	vet ikke	totalt antall personer
nyheter innenriks	24	47	19	8	2	1328
nyheter utenriks	18	62	11	7	2	1328

Vi ser her at folk sjeldent bruker to eller flere av massemediene, som sine viktigste kilder til nyheter. Det går mest i fjernsyn og radio. Det betyr at folk som regel ikke leste flere aviser for å få et bedre bilde av debatten. Eller, det betyr at folk ikke så på å lese flere aviser som noe viktig. Det å lese flere aviser koster mer penger, i alle fall hvis man allerede har radio eller fjernsyn i hjemmet sitt. Man kan anta at folk ikke leste alle avisene, og mest sannsynlig holdt seg til en avis, og enten radio eller fjernsyn. Dette kan bety at NRK sto sterkt, og kunne ha bidratt mye til et liberalt medialandskap. Problemet med denne statistikken er at det er et lite utvalg. Man kan altså ikke trekke noen sterke konklusjoner ut av den.

Det radikale perspektivet

De andre narrativene er ikke like aktuelle, bortsett fra det radikale narrative. Dette narrative har ikke et veldig utfylt rammeverk, ifølge Curran.¹⁴¹ Hovedpoenget i dette narrative er at media løsrev seg fra staten, men de falt under makten til store bedrifter og reklamebyråer. Julian Petley hevder at avisene utviklet seg fra små lokale aviser til en industri. Denne industrien så på leserne som forbrukere og inntektskilder. Avisene begynte å lage innhold som var attraktivt for reklamebyråer. De som kjøpte reklame plass begynte dermed å få mye å si hva som skulle

¹⁴⁰ https://www.ssb.no/a/histstat/iu/iu_23.pdf

¹⁴¹ Curran 2002 s.34

komme med i avisene. Dette fostret en aviskultur som måtte passe seg for å ikke ødelegge for reklamebyråene.¹⁴² "The media, in short, managed the public rather than expressed the public will."¹⁴³ Her er ikke media på folkets side, men heller på staten, eller eliten, sin side. De med penger bestemte hva som skulle, eller ikke skulle få plass i media. Disse narrativene må sies å ha blitt utviklet med tanke på britisk avisemedia sin historie, og norske forhold var annerledes.

Norsk avisemedia på 70-tallet ble preget av aviser som var knyttet til politiske partier. Arbeiderbladet og Nationen er de to som var tettest knyttet til et parti. Dagbladet og Aftenposten hadde litt løsere tilknytning, men de var påvirket allikevel. Dette medialandskapet med partiaviser gjør norsk avisemedia annerledes enn den britiske, og dermed blir Curran sine narrativer mindre aktuelle.

Arbeiderbladet og Nationen var eid og styrt henholdsvis av Arbeiderpartiet og Senterpartiet. Det er derfor ikke rart at de farte med partipropaganda og fremmer en side. Likevel gjorde Arbeiderbladet en bedre jobb enn Nationen på å være mindre partisk.

Problemet lå hos Dagbladet og Aftenposten. Disse avisene var henholdsvis knyttet løst til Venstre og Høyre. Dette var de største avisene i landet, og ingen av dem kom med informasjon som kunne dekke begge sider av debatten. Aftenposten sto klart på Ja-siden, imens Dagbladet sto klart på Nei-siden. Ja-siden hadde også generelt større opplag enn nei-siden. Begge avisene prøvde til en viss grad å fremstå som nøytrale. Aftenposten prøvde å virke nøytrale ved å bare rapportere det andre hadde sagt, selv om de for det meste rapporterte det ja-folk sa. De hadde ofte en polemisk stil som tidligere hadde vært utypisk for Aftenposten. De har et par ledere som var preget av deres ja-bias. Dagbladet var nok den minst problematiske avisen. De var tydelige på at de støttet nei-siden, men de lagde ikke like mye propaganda som de andre avisene. Og de var ikke like påtrengende som andre aviser.

Er avisene en del av det radikale narrative? Gleditsch & Hellevik påpeker at de som bodde sentralt, hadde høy lønn, høy utdannelse, og høyere stillinger stemte ja.¹⁴⁴ Jeg vil påstå de med høy utdannelse, lønn og stillinger er eliten. Ved denne definisjonen så var ja-siden eliten. Dermed ville Arbeiderbladet og Aftenposten falle under det radikale perspektivet. Men man kan også

¹⁴² Bailey 2009 s.190

¹⁴³ Curran 2002 s.34

¹⁴⁴ Gleditsch & Hellevik 1977 s.96

mene at eliten er ledelsen i de politiske partiene, og da var Nationen en del av eliten, selv om de stemte nei. Partiene var en representasjon for velgerne. Senterpartiet representerte i hovedsak bøndene og de som bodde i distriktene. Arbeiderpartiet representerte arbeidere. Ingen av disse grupperingene kan beskrives som en elite. Hvilke aviser som var "radikale" ville dermed endret seg etter stortingsvalg eller om en regjering gikk av. Gjennom hele EF-debatten ville dermed alle avisene vært en del av eliten, og ikke vært det.

Det å finne ut hvem som var "eliten" er kanskje ikke så viktig. Poenget er, som Curran sa, om media styrte folket istedenfor å fremme folkets interesser. Det er umulig å si hva folkets interesser er. Folket har ikke en ensidig interesse, dette vises jo hvert fjerde år i stortingsvalg. Det er nok en ting som hele folket er interessert i, og det er informasjon. Media burde ha gitt folket den informasjonen de trengte og latt folk danne sin egen mening, men det gjorde de ikke. Avismediene jeg har sett på ga kun informasjon som styrket deres egen side.

Det er nok ikke helt riktig at media styrte folket. Media var ikke i denne konteksten en monolitt. Julian Petley peker for eksempel på Rupert Murdoch sitt mediekonsern som styrte store deler av det britiske medielandskapet.¹⁴⁵ I dag kan man se på Schibsted som et eksempel. De eier VG, Aftenposten, Bergens tidende, Stavanger Aftenblad, og Fædrelandsvennen. Dette er store aviser som har mye innflytelse både lokalt og nasjonalt. I Norge har pressestøtten eksistert siden 1969. Dette er en måte i å hindre at et ikke-statlig mediemonopol kom til å forme. Dette ville hjelpe med å styrke meningsmangfoldet i landet.

Media på 1970-tallet var flere forskjellige nyhetskanaler som alle har en redaksjon med ulike tanker, og eiere. Mange av avisene i EF-debatten var ja-aviser, og mange av dem hadde nok forskjellige grunner til sitt ja-syn. Men det var også nei-aviser, og disse var veldig uenige med ja-avisene. Allerede her ser vi at media ikke er en entitet som styrer folket. Dette er med mindre man strekker definisjonen til at en enkelt avis prøver å styre folket. Det er riktig at en enkelt avis har lyst til å få sin mening ut og endre andre folk sine meninger. Jeg har vist at de fire avisene jeg har sett på kom med propaganda. Dette at en avis eller flere aviser prøvde å endre folk sin mening er ikke grunn nok til å påstå at Norge hadde et radikalt medianarrativ.

¹⁴⁵ Bailey 2009 s.191

Norsk avismedia var som sagt dominert av partiaviser, og aviser knyttet i en viss grad til partiene. Dette fremmet partienes syn, men også medlemmene av partiene. Man kan trekke linjer til hvordan landet styres med representasjon. Det gjør at media burde ha representert folket på en god måte. Men det var ikke saken. Det var 90% - 10% av ja-aviser til nei-aviser. På stortinget ser man at det var 47 mandater fra nei-partier, hvis man inkluderer hele venstre. Det var 103 mandater fra ja-siden. I prosent blir det 68.6% ja mot 31.3% nei. Her er det ikke tatt med splittelsen av venstre og den delen av AP som var motstandere. Det viser at ja-siden hadde mer representasjon på stortinget, og i media. Det er derimot en mye større variasjon i media og stortinget.

NRK var det media som ga informasjon til folket, og greide å holde seg nøytrale. NRK hadde monopol på både tv og radio. De var, i motsetning til alle avisene jeg har sett på, nøytrale. En stor grunn til denne nøytraliteten var deres monopol, og deres objektivitetskrav. De hadde kritiske øyne på seg fra begge sider, og hvis ett program hadde preg av å være partisk så ville kritikken hagle. Kringkastingssjef Torolf Elster sa tidlig i debatten at:

"Fellesmarkedet skal i disse månedene behandles på samme måte som vi behandler partipolitisk stoff i tiden foran et Stortingsvalg: ubetinget nøytralt og balansert, med full oversikt og kontroll over alt vi gjør."¹⁴⁶

NRK var så strenge på dette kravet at da Arne Altern og Bjørn Nilsen skrev under på et opprop så ble de fratatt muligheten til å lage reportasjer om EF frem til valget.¹⁴⁷ Nilsen mente dette gikk imot ytringsfriheten hans. Etter valget fikk NRK kritikk av Kåre Willoch for at Høyre var underrepresentert på tv.¹⁴⁸ Elster hadde allerede i sommeren inngått en avtale med Jörgen Westerståhl fra Göteborgs Universitet om å undersøke NRKs balanse fra 1. august til valgnatten. Både fra TV og radio. Undersøkelsen viste at ja-siden fikk 51.5 prosent av sendetiden, og nei-siden fikk 48.5 prosent. Dette var veldig jevnt. Westerståhl begrunnet det lille ja overtaket med at ja-siden hadde regjeringsmakt og hadde derfor mer nyhetsverdi. Det var også riktig at Høyre ble underrepresentert, men det var fordi NRK ikke behandlet dette som et vanlig partipolitisk valg. De behandlet det som to sider, ja og nei, hvor begge var likeverdige. Stein Ørnhoi, tidligere

¹⁴⁶ Hans Fredrik Dahl, Henrik Grue Bastiansen, & Bente Rannveig Hansen (1999) *Over til Oslo: NRK som monopol* Cappelen. s.461

¹⁴⁷ Dahl, Bastiansen & Hansen 1999 s.464

¹⁴⁸ Dahl, Bastiansen & Hansen 1999 s.469

program sekretær i NRK, beskrev Elster sin beslutning som en av de viktigste grunnene til at nei-siden vant.¹⁴⁹ Mye kunne ha endret seg dersom Elster valgte å følge debatten basert på partiene i Stortinget. Hvis det hadde skjedd ville ja-siden fått mer sendetid, og hadde med stor sannsynlighet vunnet valget.

Med dette mener jeg ikke at NRK som monopol var det som "reddet" valget for nei-siden. Et monopol kunne like gjerne tapt valget for nei-siden. Alt bare basert på hvordan Elster reagerte. Hadde han tatt valget og vurdert EF-saken som en partisak så ville det nok blitt en ja-seier. Det som faktisk hadde noe å si var reglene som NRK måtte følge. De var pålagt å være nøytrale, og dette er noe jeg tror kunne skjedd selv om de ikke var et monopol. Spørsmålet er selvfølgelig om NRK ville hatt de reglene hvis de ikke var et monopol. I dag er ikke NRK et monopol lengere, og de har vedtekter som sier at de skal være balansert over tid, og har som formål å oppfylle demokratiske behov.¹⁵⁰ Jeg tror dermed at NRK ville hatt lignende regler selv om de ikke var et monopol under EF-debatten.

¹⁴⁹ Dahl, Bastiansen & Hansen 1999 s..471

¹⁵⁰ <https://info.nrk.no/vedtekter/#utfyllende>

Kap 7. Konklusjon

EF-debatten i avismedia var ensidig. Hver avis hadde sitt synspunkt og skrev artikler ut ifra dette synspunktet. De ga lite informasjon, men mange profetier. De avisene jeg har sett på fokuserte på forskjellige saker i debatten. Arbeiderbladet prøvde å samle Arbeiderpartiet ved bruk av press fra kabinettsspørsmålet. Aftenposten prøvde å overbevise leserne om at en handelsavtale med EF ville være dårlig for Norge økonomisk sett. Nationen skremte med union og dårlige kår for distriktene, dette var saker Senterparti-velgere brydde seg om. Dagbladet skrev om hvordan det gikk med EF-debatten på grasrota, og prøvde heller å samle nei-siden i et slags fellesskap.

Hvis man skulle rangert avisene etter hvor mye propaganda de skrev ville jeg sagt at Nationen skrev mest, deretter Aftenposten, og så Arbeiderbladet, og til slutt Dagbladet. Aftenposten og Arbeiderbladet er på nokså lik linje, men Arbeiderbladet hadde ett viere perspektiv enn Aftenposten. Dagbladet var ikke like preget av propaganda, men de hadde likevel en sterk nei-stemme. Det må sies at dette er basert på de to sakene jeg så på, og det kan hende at forskjellige saker ville gitt forskjellige resultater.

Dagbladet hadde nok relativt lite propaganda fordi de ville treffe et stort publikum. De var avhengig av å selge aviser hver dag fra kiosker og butikker. I motsetning til Aftenposten som solgte aviser via abonnement. De hadde en mye sikrere posisjon. Arbeiderbladet og Nationen var partiaviser som hadde en veldig spesifikk målgruppe, og hadde ikke veldig mye konkurranse.

Det at avisene skrev propaganda kan selvfølgelig argumenteres basert på hva man definerer som propaganda. Jeg har brukt Bakir et al. sitt OPC-rammeverk og Zollmann sin definisjon på propaganda for å finne ut om avisene skrev propaganda. Det var fordi disse definisjonene var nye og hadde klare rammer. Den mest brukte metoden for propaganda var bedrag, og deretter kom press og insentiver. Ja-siden var den siden som brukte press mest, siden regjeringsspørsmålet var et stort press på a-velgere. Insentiver ble brukt mindre, men man kan finne dem i argumenter om økonomisk vekst.

Curran sine mediehistoriske narrativer passer ikke inn i en norsk kontekst, i hvert fall ikke i EF-debatten. Ingen av narrative tar for seg ideen om at en statlig institusjon kan fremme den demokratiske prosessen. De tar heller ikke for seg et medielandskap som er basert på partiaviser. De to mest relevante perspektivene, det liberale og det radikale, bygger på premisser vi ikke ser i

Norge på denne tiden. Det liberale mener at et frigjort media styrker demokratiseringsprosessen, men i Norge ser vi at det eneste media som styrket demokratiseringsprosessen var det statsstyrte NRK. Imens skrev avisene lite som styrket demokratiet. NRK kunne like gjerne hjulpet ja-siden ved å se på EF-saken som en partisak, og det var bare kringkastingssjefen sitt valg som bestemte det. Det radikale narrativet mener at media ville stå på samme siden som staten, eller eliten. I Norge hadde man partiaviser. Hvert parti hadde dermed noe motstand i forskjellige aviser. De to største avisene Aftenposten og Dagbladet var knyttet til Høyre og Venstre. Hvis de to partiene dannet en koalisjon så fantes det også Arbeiderbladet og mange andre lokale Arbeiderblad som fungerte som en kritisk røst i media. Den statlige pressestøtten gjorde det også lettere å få utgitt egne aviser.

EF-debatten viser hvor skjør media sin integritet kunne være. Dette var som sagt en av Norges mest opphetende debatter. Dette var en sak som ble satt på spissen, og testet Norges media. Dette viste at media ikke var så liberale, eller åpne, som man kanskje tenkte, og at mer åpen debatt burde funnet sted. Aftenposten, og kanskje VG og Dagbladet burde hatt høyere standarder enn andre aviser på grunn av deres store markedsandel og opplag.

Litteraturliste

- Allen, H. (1979) *Norway and Europe in the 1970s* (s.289) universitetsforlaget.
- Auerbach, J., & Castronovo, R. (2013). *The Oxford handbook of propaganda studies*. Oxford University Press.
- Bailey, M. (2009). *Narrating media history* (pp. XXIII, 275). Routledge.
- Bakir, V., Herring, E., Miller, D., & Robinson, P. (2019). *Organized Persuasive Communication: A new conceptual framework for research on public relations, propaganda and promotional culture*. *Critical Sociology*, 45(3), 311–328.
<https://doi.org/10.1177/0896920518764586>
- Calmeyer, B., & Mathisen, K. O. (1974). *Aftenposten* (p. 147). Pax.
- Claes, D. H., & Førland, T. E. (2015) *EU: Mellomstatlig samarbeid og politisk system* (5,236) Gyldendal
- Curran, J. (2002). *Media and power* (pp. X, 308). Routledge.
- Dahl, H. F., Bastiansen, H. G., & Hansen, B. R. (1999). *Over til Oslo: NRK som monopol 1945-1981* (Vol. 3, p. 629). Cappelen.
- Dinan, D. (2014) *Europe recast: a history of European union* (2nd ed, s.409)
- Ellul, J. (1968). *Propaganda: the formation of men's attitudes* (pp. xxii, 320, vii). Vintage Books.
- Gleditsch, N. P., & Hellevik, O. (1977). *Kampen om EF* (Vols. 29–5, p. 339). Pax.
- Gleditsch, N. P., Østerud, Øyvind, & Elster, J. (1974). *De utro tjenere: embetsverket i EF-kampen* (Vol. 384, p. 95). Pax.
- Halse, K. J., & Østbye, H. (2003). *Norsk kringkastingshistorie* (p. 287). Samlaget.
- Herman, E. S., & Chomsky, N. (2002). *Manufacturing consent: the political economy of the mass media* (pp. lxiv, 412). Pantheon Books.
- How to Detect Propaganda. (1938). *Bulletin of the American Association of University Professors*, 24(1), 49–55.

- Jowett, G., & O'Donnell, V. (1992) *Propaganda and Persuasion* (2nd ed, vii, 294) Sage
- Köber, L. K. (2005). "verre enn unionen med Sverige": unionsbegrepet i norske EEC/EF/EU-debatter 1961-1994: Vol. nr 3 (p. 142). Voksenåsen AS.
- Meland, Øystein, & Bastiansen, H. G. (2001). *Fra Eidsvoll til Marienlyst: studier i norske mediers historie fra Grunnloven til TV-alderen* (p. 300). Høyskoleforl.
- Silverstein, B. (1987). *Toward a Science of Propaganda*. *Political Psychology*, 8(1), 49–59.
<https://doi.org/10.2307/3790986>
- Zollmann, F. (2019). *Bringing Propaganda Back into News Media Studies*. *Critical Sociology*, 45(3), 329–345. <https://doi.org/10.1177/0896920517731134>

Kilder

Arbeiderbladet 15.juli-25.september 1972

Aftenposten 15.juli-25.september 1972

Dagbladet 15.juli-25.september 1972

<https://info.nrk.no/vedtekter/#utfyllende>

Medlemskap eller handelsavtale? 1972 utenriksdepartementet hentet fra: http://www.pdf-arkivet.no/eec/medlemskap_eller_handelsavtale.PDF

<https://naob.no/ordbok/propaganda>

Nationen 15.juli-25.september 1972

NSD.no/meningsmalingsarkivet

Orientering 15.juli-25.september

https://www.ssb.no/a/histstat/iu/iu_23.pdf

VG 15.juli-25.september 1972